

DET KONGELIGE
KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENT

St.meld. nr. 41

(2004–2005)

Om økonomien i Den norske kirke

Innhold

1	Sammendrag av meldingen	5	3.2.1	Generelt	24
1.1	Bakgrunnen	5	3.2.2	Kirkerådets reformarbeid	25
1.2	Meldingens hovedinnhold	6	3.2.3	Forsøks- og utviklingsarbeid	26
1.3	Sammendrag	6	3.3	Reform av trosopplæringen	26
			3.4	Omstilling og omorganisering av prestetjenesten	27
2	Kirkeøkonomien 1999–2003	8	3.5	Kirkebyggene	28
2.1	Innledning	8	3.5.1	Kompensasjonsordningen for istandsetting av kirker	28
2.2	Statens utgifter til Den norske kirke	8	3.5.2	St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner	28
2.2.1	Statlige driftsutgifter til kirken	8	3.5.3	Eiendomsforvaltningsutvalgets utredning NOU 2004:22	28
2.2.2	Statstilskudd til kirkens virksomhet	10	3.5.4	Fellesprosjekter overfor kirke- byggene	29
2.3	Hovedtrekk i de kirkelige felles- rådenes økonomiske utvikling 1999–2003	11	3.5.5	Spørsmålet om nedlegging av kirker	30
2.3.1	Fellesrådenes driftsinntekter 1999–2003	12	3.6	Departementets kommentarer	30
2.3.2	Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003	14	4	Opplysningsvesenets fond	33
2.3.3	Driftsutgiftene fordelt på formål	16	4.1	Innledning	33
2.3.4	Fellesrådenes regnskapsresultater 1999–2003	18	4.2	Fondets eiendeler	33
2.3.5	Fellesrådenes balanseregnskap pr. 31. desember 2003	19	4.2.1	Eiendommene	33
2.3.6	Menighetsrådene. Inntekter og utgifter i 2003	19	4.2.2	Finanskapitalen	35
2.3.7	Fellesrådenes driftssituasjon i 2004	19	4.3	Fondets resultatregnskap 2002–2004	36
2.4	Kirkebyggenes vedlikeholdssituasjon	20	4.4	Fondets finansielle situasjon og bæreevne	38
2.4.1	Årlige vedlikeholds- og investerings- utgifter 1997–2003	20	4.5	Eiendomsretten til Opplysnings- vesenets fond	40
2.4.2	Etterslepet i kirkenes vedlikeholds- og oppgraderingsbehov	21	4.6	Sammendrag	40
2.5	Generelle kommentarer	21	5	Økonomiske og administrative konsekvenser	41
3	Reform- og fornyelsesarbeid	24			
3.1	Innledning	24			
3.2	Kirkelig reform- og fornyelsesarbeid	24			

DET KONGELIGE
KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENT

St.meld. nr. 41

(2004–2005)

Om økonomien i Den norske kirke

*Tilråding fra Kultur- og kirkedepartementet av 24. juni 2005,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Sammendrag av meldingen

1.1 Bakgrunnen

Etter meldinger vinteren 2002/2003 om stenging av kirker, nedbemanning og andre innstrammings-tiltak i kirkesektoren, ba Stortinget våren 2003 om at Regjeringen foretok en helhetlig gjennomgang av kirkeøkonomien. Stortingsvedtaket hadde følgende ordlyd:

”Stortinget ber Regjeringen foreta en helhetlig gjennomgang av kirkeøkonomien. Med bakgrunn i dette bes Regjeringen å vurdere kirkens økonomiske situasjon i forbindelse med gjennomgangen av kommuneøkonomien i Revidert nasjonalbudsjett for 2003 og kommuneproposisjonen 2004.”

I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2003 ble det i St.prp. nr. 65 (2002–2003) vist til den økonomiske situasjonen for kirken lokalt, med referanse bl.a. til en økonomiundersøkelse som var gjort blant de kirkelige fellesrådene ved årsskiftet 2002/2003. I proposisjonen ble det fremmet forslag om en tilleggsbevilgning på 25 mill. kroner til de kirkelige fellesrådene og det ble vist til redegjørelsen om kirkeøkonomien i St.prp. nr. 66 (2002–2003) Kommuneøkonomiproposisjonen for 2004. I Innst. S. nr. 142 (2003–2004) ble oppfølgingen av

stortingsvedtaket gjennomgått. I komiteinnstillingen heter det:

”Komiteen har merket seg at St.prp. nr. 66 (2002–2003) Kommuneøkonomiproposisjonen for 2004 i eget vedlegg har omtalt «kirkelig virksomhet». Vedlegget omtaler og fremviser inntekter og utgifter til kirkelige formål i kommunene for årene 2000 og 2001. Tallene omfatter ikke investeringer i bygg og anlegg. En undersøkelse blant alle fellesråd fra vinteren 2002/2003 som omfatter stenging av kirker, nedbemanning og innstramningstiltak blir referert men ikke vurdert. Økonomi knyttet til bygningsmessig vedlikehold er ikke omtalt. Sammenheng mellom kirkens oppgaver lokalt og tildelte budsjett-rammer er ikke vurdert. Komiteen viser til at med det opplegg som Regjeringen og Stortingets flertall har for å vurdere et skille stat/kirke, vil det kunne ta mange år før et eventuelt skille gjennomføres. Dette innebærer at dagens økonomiske ordning videreføres i mange år. Komiteen mener derfor det er behov for en grundigere gjennomgang av kirkens økonomi. Komiteen forutsetter at Regjeringen kommer tilbake til Stortinget med en melding om kirkeøkonomien i løpet av våren 2005.”

Kultur- og kirkedepartementet legger med dette fram en melding om kirkeøkonomien.

1.2 Meldingens hovedinnhold

Kirkeloven av 1996 representerte en foreløpig avslutning på et mangeårig arbeid med reformer i kirkeordningen. Ved kirkeloven ble det etablert nye myndighetsrelasjoner mellom kommunene og kirken. De enkelte menighetene (sokn) fikk større økonomisk selvstendighet, og de kirkelige fellesrådene ble lovfestede organer i hver kommune med oppgave å forvalte de kommunale bevilgningene til kirken. Den økonomiske situasjonen for kirken, med vekt på de økonomiske virkningene av den nye kirkelovgivningen, ble gjennomgått i St.meld. nr. 14 (2000–2001) *Børs og katedral – om økonomien i Den norske kyrkja*, jf. Innst. S. nr. 187 (2000–2001). Meldingen viste blant annet utviklingen i de kommunale utgiftene til kirken i perioden 1991–1999. Meldingen gjennomgikk statens utgifter til Den norske kirke og hadde en relativt utførlig omtale av Opplysningsvesenets fond. Opplysningsvesenets fond er et selvstendig rettssubjekt som forvaltes av staten til beste for Den norske kirke.

Et hovedmål for meldingen om kirkeøkonomien nå er en gjennomgang av den økonomiske utviklingen for Den norske kirke etter framleggelsen av St.meld. nr. 14 (2000–2001).

Kirkens virksomhet finansieres for en stor del over kommunebudsjettene. Kommunenes økonomiske ansvar er i det vesentlige knyttet til drift og vedlikehold av kirker og kirkegårder og til det personell som følger av dette (organist, kirketjener, klokker, kirkegårdsbetjening, kirkeverge m.fl.). Det er de kirkelige fellesrådene, og menighetsrådene i ettsoknskommuner, som har forvaltningsansvaret for kirkene, kirkegårdene og tilknyttede stillinger. Fellesrådenes utgifter på disse områdene utgjør hoveddelen av lokalkirkens utgifter, og den økonomiske situasjonen for de kirkelige fellesrådene er langt på vei sammenfallende med den økonomiske situasjonen for Den norske kirke. Med bakgrunn i kirkeregnskapene i perioden 1999–2003 gjennomgår meldingen omfanget og endringene i de kommunale overføringene til kirken og utviklingen i de kirkelige fellesrådenes inntekter og utgifter i samme periode. Utgiftsutviklingen for kirkebyggene gjennomgås særskilt.

Også statens utgifter til Den norske kirke gjennomgås i meldingen.

Opplysningsvesenets fond er eier av relativt store verdier. Meldingen gjør blant annet rede for rammebetingelsene for fondets forvaltning og fondets finansielle situasjon.

Ved kongelig resolusjon 14. mars 2003 ble det oppnevnt et offentlig utvalg med oppgave å utrede

et beslutningsgrunnlag for avvikling, videreføring eller reformer i statskirkeordningen. Utvalget skal legge fram sin utredning innen utgangen av 2005. Utvalget vil i denne sammenheng vurdere endringer i dagens finansielle ordninger for Den norske kirke. Departementet har på denne bakgrunn ikke sett det som hensiktsmessig nå å ta opp til drøfting prinsipielle endringer i de finansieringsordninger som gjelder for Den norske kirke i dag. En framtidig gjennomgang av kirkens finansieringsordninger må likevel ikke være til hinder for at det innenfor dagens kirkeordning kontinuerlig vurderes hvilke behov som foreligger for å prøve ut og gjennomføre tilpasninger som kan stimulere til større funksjonalitet og forbedringer i de økonomiske og organisatoriske rammebetingelsene for kirken. Med bakgrunn blant annet i utviklingstrekk i kirkeøkonomien i senere år, mener departementet at det i tiden framover bør legges økt vekt på forsøks- og utviklingsarbeid som kan gi større og mer robuste kirkelige forvaltningsenheter.

1.3 Sammendrag

I meldingens kapittel 2 gis det en oversikt over statens utgifter til Den norske kirke. Hovedvekten i kapitlet er lagt på å vise viktige utviklingstrekk i den lokale kirkeøkonomien de siste årene, dvs. i perioden 1999–2003, med bakgrunn i kirkeregnskapene for perioden. 2003 er siste år det foreligger fullstendige regnskaper for.

Over statsbudsjettet er det de senere år gjennomført en betydelig økning i bevilgningene til Den norske kirke. Den største budsjettveksten gjelder prestatjenesten og kirkens trosopplæring. Til trosopplæringsreformen er det bevilget 55 mill. kroner i 2005. Prestatjenesten er de seneste årene styrket gjennom flere pretestillinger og økte bevilgninger til prosteembetene. Fra 2004 ble Den norske kirke omfattet av ordningen med skattefritak for gaver til frivillige organisasjoner.

De kommunale overføringene til kirken økte fra 1,5 mrd. kroner i 1999 til 1,8 mrd. kroner i 2003. Dette er en økning på 22 pst. De kommunale overføringene i perioden har hatt større økning enn lønns- og prisveksten i kommunesektoren, som var på 20 pst. Fellesrådenes samlede driftsinntekter og -utgifter økte med rundt 30 pst. fra 1999 til 2003. Fellesrådenes samlede driftsutgifter i 2003 var på 2,4 mrd. kroner. Det er karakteristisk for utviklingen i kirkeøkonomien de seneste årene at fellesrådene i kommuner med lavest innbyggertall gjen-

nomgående har hatt en markert svakere inntekts- og utgiftsvekst enn andre fellelråd.

Når det spesielt gjelder kirkebyggene, viser kirkeregnskapene at vedlikeholdsinnsatsen overfor kirkebyggene i årene 1999–2003 har hatt et gjennomsnittlig omfang på ca. 80 mill. kroner pr. år. Dette er noe mer enn de foregående år. De anslag som foreligger med hensyn til etterslepet i kirkenes vedlikeholds- og oppgraderingsbehov, summerer seg til ca. 8 mrd. kroner.

Departementet understreker i meldingen at kirkeøkonomiens nære tilknytning til kommuneøkonomien naturlig medfører variasjoner blant fellelrådene i deres økonomiske utvikling og situasjon. Departementet peker samtidig på at kirkeøkonomien og lokalkirkens økonomiske situasjon ikke kan ses uavhengig av kirkens strukturelle rammebetingelser og organisering i et betydelig antall sokn og forvaltningsenheter. Særlig i de minste kommunene mener departementet det er grunn til å reise spørsmål om de materielle og organisatoriske betingelsene for en effektiv og funksjonell kirkeforvaltning er til stede.

I meldingens kapittel 3 gjennomgås det kirkelige reform- og utviklingsarbeidet som i dag pågår, med vekt på den betydning dette arbeidet har for kirkeøkonomien og den lokale kirkeforvaltningen i tiden framover. Det understrekes at trosopplæringsreformen med sitt breddeperspektiv vil berøre alle deler av kirkens virksomhet, og at erfaringene fra reformen må anvendes i alle sammenhenger som berører kirkens lokale organisering og forvaltning. I kapitlet presenteres det kirkelige reform- og fornyelsesarbeidet som pågår, i tillegg til de nasjonale tiltakene som er iverksatt overfor kirkebyggene. Også omstillingen av prestetjenesten blir gjennomgått i kapitlet.

Det er departementets syn at det innenfor rammen av dagens kirkeordning bør legges økt

vekt på stimuleringstiltak for lokale endringsprosesser. Dette arbeidet bør i tiden framover særlig orienteres mot forsøk og modeller som kan gi større kirkelige forvaltningsenheter. Særlig bør det vinnes erfaringer med prostiet som forvaltningsenhet.

Også med hensyn til kirkebyggenes forvaltning vil det være av interesse å få prøvet ut organisasjonsformer der kirkebyggene inngår i et større forvaltningsfelleskap enn i dag. Departementet viser ellers til at det i 2005 er innført en rentekompensasjonsordning for å stimulere til istandsetting av kirkebyggene, og at det i St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* er framholdt økt statlig medansvar for sikring av de fredete kirkene. Overfor stavkirkene er det nylig igangsatt et flerårig vedlikeholds- og istandsettingsprogram som vil bli dekket over statsbudsjettet.

Opplysningsvesenets fond eier betydelige verdier i form av eiendommer og finanskapital. Fondet skal forvaltes til beste for Den norske kirke, og fondet bidrar i dag med betydelige midler til kirkens drift. I meldingens kapittel 4 gjennomgås fondets forvaltnings- eller forretningsområder og fondets resultater de siste årene. Til fondet hører betydelige skogarealer. For å styrke innsatsen overfor barskogvernet vil det nå bli gjennomført en systematisk kartlegging av fondets skogarealer med sikte på vern. Departementet understreker at fondets finansielle situasjon ikke i dag gir rom for å legge nye utgiftsforpliktelser til fondet. Stat-kirkeutvalget utreder nå en rekke spørsmål knyttet til statskirkeordningen. Utvalget vil naturlig også komme inn på spørsmålet om eiendomsretten til Opplysningsvesenets fond ved et eventuelt skille mellom staten og kirken. Dermed ser Regjeringen det som mest naturlig å utsette å ta stilling til dette spørsmålet til utvalgsinnstillingen skal behandles.

2 Kirkeøkonomien 1999–2003

2.1 Innledning

Den norske kirkes virksomhet finansieres i det vesentlige over kommunebudsjettene og statsbudsjettet. Opplysningsvesenets fond bidrar også med midler, i første rekke gjennom fondets utgiftsansvar for ca. 1 000 presteboliger. Den fjerde inntektskilden er frivillige bidrag fra kirkemedlemmene. Innledningsvis i dette kapitlet gis det en oversikt over statsbudsjettets finansiering av kirkens virksomhet.

Den norske kirkes økonomiske situasjon gjenspeiles i hovedsak gjennom menighetenes økonomiske rammebetingelser. Det er de kirkelige fellesrådene som i første rekke representerer menighetene i økonomisk forstand, og det er kommunene som har hovedansvaret for menighetenes og fellesrådenes økonomi. I kapitlet gjennomgås hovedtrekkene i inntekts- og utgiftsutviklingen for de kirkelige fellesrådene med bakgrunn i kirke-regnskapene 1999–2003. Det foreligger ikke tilsvarende regnskapstall for 2004, men den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA har innhentet opplysninger som kan belyse situasjonen i 2004. Kirkebyggenes vedlikeholdssituasjon er omtalt særskilt.

2.2 Statens utgifter til Den norske kirke

Bevilgningene over statsbudsjettet til Den norske kirke gjelder i hovedsak prestatjenesten. Staten har dessuten utgiftsansvaret for den kirkelige administrasjonen for bispedømmene og den sentralkirkelige virksomhet (Kirkemøtet, Kirkerådet, Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd).

Over statsbudsjettet er det etablert flere tilskuddsordninger som er rettet mot deler av kirkens virksomhet. Sjømannskirken mottar et betydelig driftstilskudd til sin virksomhet. Også de kirkelige fellesrådene får tilskudd over statsbudsjettet. Ellers har staten et særlig ansvar for det antikvariske vedlikeholdet av Nidaros domkirke og Erkebisppegården i Trondheim.

Statens nettoutgifter til Den norske kirke i 2004 var på 1 020 mill. kroner.¹ I løpet av de siste fire årene er det gjennomført en betydelig økning i budsjettinnsatsen overfor Den norske kirke. Denne har i hovedsak vært innrettet mot prestatjenesten og kirkens trosopplæring.

2.2.1 Statlige driftsutgifter til kirken

Prestetjenesten

Staten finansierer ca. 1 300 prestestillinger. Befolkningstallet pr. prestestilling er nå ca. 3 500. Antallet kirkemedlemmer pr. prestestilling er ca. 3 000. Menighetsprestenes tradisjonelle tjenesteområde er prestegjeldet, som er geografisk definert. Det er i dag noe over 620 prestegjeld, hvorav nær halvparten betjenes av en prest alene. I tillegg kommer stillinger med en spesialisert tjeneste, bl.a. studentprester, fengselsprester og døveprester. Det er 12 stillinger for studentprest og 18 stillinger for fengselsprest. I det døvekirkelige arbeidet er det 13 preste-, kateket- og diakonstillinger. I Forsvaret er det for tiden 43 feltprester.

På 1980-tallet ble det opprettet vel 40 nye prestestillinger over statsbudsjettet, mens det på 1990-tallet ble opprettet vel 100 nye stillinger, dvs. i gjennomsnitt sju nye stillinger i året i perioden 1980–2000. I 2001 og 2002 ble det hvert år opprettet 35 nye prestestillinger. Den betydelige økningen i antallet prestestillinger de siste årene har særlig sammenheng med ny rammeavtale som skal gi en bedre regulering av prestenes ukentlige arbeidstid. Omstilling og omorganisering av prestatjenesten har vært et prioritert innsatsområde, ikke minst ut fra personalpolitiske hensyn, og det har de siste årene vært bevilget midler til forsøk med nye former for tjenestens organisering. Bl.a. på bakgrunn av erfaringene fra forsøkene er det nå bestemt at prostiet i framtiden skal være tjenestedistriktet, jf. nærmere omtale under pkt. 3.4. Overføringen av det økonomiske ansvaret for prestenes reiseutgifter fra kommunene til staten fra 1. januar 2003 var bl.a. begrunnet i å for-

¹ Avgrenset til statsbudsjettets programkategori 08.40 Den norske kirke.

enkle gjennomføringen av en slik omorganisering. Nyorganiseringen av prestedtjenesten innebærer endrede krav til ledelse, og særlig prestenes lederoppgaver forsterkes. Bevilgningene til prosteembetene er økt noe både i 2004 og 2005. I 2005 er det ellers inngått avtale om en særskilt beredskapsordning blant prestene, som bl.a. skal sikre prestene større forutsigbarhet i tjenesten og i fritiden. Ordningen har en budsjettvirkning på vel 25 mill. kroner.

Menighetsprestene er underlagt boplikt, dvs. at det til hver stilling skal være tillagt en tjenestebolig. Opplysningsvesenets fond eier ca. 450 presteboliger, mens 550 boliger eies av kommunene. Kommunene får refundert sine utgifter til prestenes tjenesteboliger etter nærmere regler. Utgiftene til både fondsboligene og de kommunale boligene dekkes i sin helhet av Opplysningsvesenets fond. Fondet utgiftsførte i 2004 ca. 65 mill. kroner til presteboligene. Over statsbudsjettet økte utgiftene til prestedtjenesten fra 530 mill. kroner i 2002 til 648 mill. kroner i 2005. Dette er en økning på 118 mill. kroner (22,3 pst.).

Regionale og sentralkirkelige institusjoner og organer

De regionale kirkelige organene, dvs. biskopene og bispedømmerådene, har oppgaver som følger av lov eller annet regelverk eller som er delegerte fra departementet. Gjennomføring av felleskirkelige tiltak i bispedømmene, tilsyn og rådgivning overfor menighetene og kirkelig tilsatte er viktige oppgaver, ved siden av styring og ledelse av prestedtjenesten og forvaltning av tilskuddsordninger. Biskopen og bispedømmerådet har felles sekretariat.

Kirkerådet er et valgt organ som har til oppgave å forberede de saker som skal behandles av det årlige Kirkemøtet, og å iverksette Kirkemøtets vedtak. Blant Kirkerådets viktigste oppgaver er utviklingen av felleskirkelige strategier, planer og tiltak. Under Kirkemøtet hører også Samisk kirkeråd og Mellomkirkelig råd, som begge velges av Kirkemøtet og har sin oppmerksomhet på samisk kirkeliv og oppgaver innen det økumeniske feltet. De tre sentralkirkelige rådene har felles sekretariat.

Driftsbevilgningene til biskopenes og bispedømmerådenes sekretariater er i 2005 på noe over 80 mill. kroner. Samlet disponerer disse ca. 140 årsverk. På 1990-tallet ble betydelige forvaltningsoppgaver lagt til bispedømmene, og den forvaltningsmessige kapasiteten og kompetansen ble styrket i vesentlig grad. De tre sentralkirke-

lige rådene, inklusive Kirkemøtet, har i 2005 en driftsbevilgning på vel 30 mill. kroner og disponerer vel 40 årsverk. Det har de seneste årene vært en prioritert oppgave å sikre tilfredsstillende og funksjonelle lokaler for bispedømmerådene og Kirkerådet. I Oslo ble et nytt Kirkens Hus innviet i februar 2005, der blant andre Kirkerådet er leietaker.

Bispemøtet er betegnelsen på bispekollegiet når biskopene samles for felles drøftelser. Til å forberede og følge opp saker til Bispemøtet er det tilsatt en generalsekretær. Sekretariatet for Bispemøtet er styrket i senere tid. Driftsbevilgningen til Bispemøtet og til tiltak som gjennomføres i regi av Bispemøtet, er på 1,5 mill. kroner i 2005.

Det praktisk-teologiske seminar ble opprettet i 1848. Seminaret gir praktisk-teologisk utdanning. Menighetsfakultetet og Misjonshøgskolen tilbyr samme utdanning. Seminaret er en selvstendig institusjon, og skal være et kompetanse-, forsknings- og formidlingssenter for praktisk teologi. Foruten undervisning og forskning, er etterutdanning av prester en viktig del av seminarets virksomhet. Kirkelig utdanningssenter i nord, som er lokalisert i Tromsø og bl.a. tilbyr videreutdanning for prester og andre kirkelig tilsatte, er en del av seminaret. Driftsbevilgningen til Det praktisk-teologiske seminar er på vel 8 mill. kroner i 2005. Gjennom opprettelsen av Kirkelig utdanningssenter i nord, som ble fast etablert fra 2003, er seminarets virksomhet betydelig styrket.

Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider har ansvaret for det antikvariske og bygningsmessige vedlikeholdet av Nidaros domkirke og Erkebispegården. Institusjonen er et nasjonalt kompetansesenter for restaurering av bygninger i stein. Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider disponerer noe over 40 årsverk og har en netto driftsbevilgning på vel 20 mill. kroner i 2005. Restaureringen har ansvaret for utformingen av den nye Riksregalieutstillingen som skal stå ferdig til kroningsjubileet i 2006. Prosjektet har en kostnadsramme på vel 25 mill. kroner. Til jubileet vil også det nye publikumsbygget for Nidaros domkirke være ferdig. Prosjektet har en kostnadsramme på vel 55 mill. kroner.

Den kirkelige virksomheten på Svalbard hører inn under *Svalbard kirke*, som budsjetteres som en del av Svalbardbudsjettet. Kirkebygget på Svalbard er eiet av staten og forvaltes av Statsbygg. Kirken er bemannet med sokneprest, kateket/organist og husholdsbestyrer og har et driftsbudsjett på 3 mill. kroner i 2005. Kirkebygget er nylig rehabilitert for 7 mill. kroner.

2.2.2 Statstilskudd til kirkens virksomhet

Over Kultur- og kirkedepartementets budsjett finansieres flere tilskuddsordninger på det kirkelige området. For 2005 summerer tilskuddene seg til ca. 300 mill. kroner. Blant de viktigste, målt i bevilgningsstørrelse, er tilskuddet til trosopplæringsreformen, driftstilskuddet til de kirkelige fellesrådene, tilskuddet til diakoni og undervisning, tilskuddet til Sjømannskirken og tilskuddet til døvemenighetene. En egen tilskuddspost til forsøks- og utviklingstiltak i kirken ble opprettet i 2005.

Tilskuddet til trosopplæringsreformen

Trosopplæringsreformen i Den norske kirke ble igangsatt i 2004 med bakgrunn i Innst. S. nr. 200 (2003–2004) og St.meld. nr. 7 (2003–2004). Reformen er blant de mest konsekvensrike kirkelige reformene som er igangsatt i nyere tid, og vil med sitt breddeperspektiv berøre alle deler av kirkens virksomhet. Målet er å gi en systematisk trosopplæring for alle dømte fra dåpen til fylte 18 år. Første fasen av reformen inngår i et femårig forsøks- og utviklingsprosjekt under ledelse av Kirkerådet. Budsjettinnsatsen mot reformen i 2005 er på 55 mill. kroner, som representerer den største budsjettsatsingen overfor kirken i senere år. Siktemålet er en opptrapping mot 250 mill. kroner over en tiårsperiode. Trosopplæringsreformen er nærmere omtalt i pkt. 3.3.

Tilskuddet til de kirkelige fellesrådene

Over statsbudsjettet har det siden 1997 vært bevilget et driftstilskudd til de kirkelige fellesrådene. Tilskuddet ble etablert i sammenheng med innføringen av ny kirkelov samme år. Forutsetningen for tilskuddet er at det ikke skal avlaste kommunene for det utgiftsansvaret kommunene har etter kirkeloven. Bevilgningen er på 93 mill. kroner i 2005. Fra 2005 er det av bevilgningen avsatt vel 25 mill. kroner til utviklingsprosjekter innen kirkebyggfeltet, jf. nærmere omtale under pkt. 3.5. Med bakgrunn i den kirkeøkonomiske situasjonen i 2002/2003 ble det gitt en ekstrabevilgning på 25 mill. kroner til fellesrådene i 2003, jf. Innst. S. nr. 260 (2002–2003) og St.prp. nr. 65 (2002–2003).

Tilskudd til forsøks- og utviklingstiltak i kirken

Siden 2003 er det over statsbudsjettet årlig bevilget 2,5 mill. kroner til forsøks- og utviklingstiltak i kirken. Midlene er bestemt for prosjekter som kan virke effektiviserende og kostnadsbesparende for kirkesektoren. Fra 2005 er midlene bevilget over særskilt post i statsbudsjettet. Omleggingen inne-

bærer en markering av statens særlige ansvar for å stimulere til lokalt forsøks- og utviklingsarbeid. I samarbeid med den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA har Kirkerådet ansvaret for forvaltningen av bevilgningen. Det vises til nærmere omtale under pkt. 3.2.

Tilskuddet til diakoni og undervisning

Statstilskuddet til diakoni og kirkelig undervisning inngår i finansieringsgrunnlaget for kateket- og diakonstillingene i menighetene. Stillingene er organisert under de kirkelige fellesrådene, som har arbeidsgiveransvaret for stillingene og for finansieringen utover statstilskuddet. Ca. 130 kateketstillinger og 155 diakonstillinger blir finansiert gjennom statstilskuddet. Utgangspunktet er at statstilskuddet skal finansiere ca. 50 pst. av lønnsutgiftene for diakonstillingene og henimot alle lønnsutgiftene for kateketstillingene. Tilskuddet er i 2005 på 84 mill. kroner.

Lønnsutgiftene i de tilskuddsberettigede stillingene har de seneste årene hatt en større økning enn statstilskuddet. Menighetenes krav til egenfinansiering har økt tilsvarende. For å bringe statstilskuddet i samsvar med de opprinnelige forutsetningene, er det i St.prp. nr. 65 (2004–2005) fremmet forslag om å øke statstilskuddet med 3,5 mill. kroner for annet halvår 2005.

Tilskuddet til Sjømannskirken - Norsk kirke i utlandet

I regi av Sjømannskirken pågår det et omfattende og betydningsfullt kirkelig arbeid blant nordmenn i utlandet. Den diakonale tjenesten er framtreddende i arbeidet.

Tilskuddet til Sjømannskirken er begrunnet i at Sjømannskirken på vegne av Den norske kirke betjener nordmenn i utlandet. En bred gjennomgang av Sjømannskirkens virksomhet ble gitt i St.meld. nr. 49 (1992–1993).

Statstilskuddet til Sjømannskirken er et driftstilskudd til dekning av lønns- og personalkostnader for nær 110 årsverk ved utestasjonene og hovedkontoret i Norge. Samlede utgifter for Sjømannskirken, inklusive utestasjonenes utgifter, var i 2004 på ca. 120 mill. kroner. Statstilskuddet til Sjømannskirken i 2005 er på ca. 50 mill. kroner. Med bakgrunn i flodbølgekatastrofen i Asia er det i 2005 dessuten bevilget 2,4 mill. kroner bl.a. til drift av en midlertidig sjømannskirke i Thailand.

Tilskuddet til døvemenighetene

Døvemenighetene i landet er organisert i fire distrikter med egne menighetsråd i henholdsvis Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim. Det er et

Boks 2.1 Statens utgifter til Den norske kirke

Nettoutgiftene over statsbudsjettet til Den norske kirke var i 2004 på vel 1 mrd. kroner. Statens utgifter til prestatjenesten var i 2004 på 630 mill. kroner. Den betydeligste budsjettveksten i senere år er innrettet mot prestatjenesten og trosopplæringen i kirken, men også på andre områder er budsjettinnsatsen overfor kirken styrket. Til trosopplæringsreformen er det bevilget 55 mill. kroner i 2005. Prestetjenesten er styrket gjennom flere prestestillinger og økte bevilgninger til prosteembetene. Gjennom avtaler om regulert fritid og beredskapsordninger for prestene, og ved nyorganisering av prestatjenesten, er det lagt til rette for at viktige peronalpolitiske hensyn i presteskaper kan ivaretas bedre. I St.prp. nr. 65 (2004–2005) er det foreslått en økning av statstilskuddet til diakon- og katekestillingene.

organisert døvekirkelig arbeid også i Ålesund og Tromsø. Døvekirkenes fellesråd ivaretar økonomi- og fellesoppgaver på vegne av døvemenighetene. Døvemenighetene mottar ikke faste eller lovbestemte tilskudd fra kommunene, slik som andre menigheter. Virksomheten er basert på statstilskudd og frivillige bidrag. Statstilskuddet til døvemenighetene i 2005 er på 6,3 mill. kroner. Statstilskuddet til døvemenighetene har hatt realøkning de siste årene, og det er dessuten nå lagt til rette for døvekirke i Tromsø, som en integrert del av den nye Kroken kirke. Investeringsutgiftene til døvekirken i Tromsø, beregnet til 8 mill. kroner, vil bli dekket ved låneopptak. Renter og avdrag for lånet vil bli dekket over statsbudsjettet.

2.3 Hovedtrekk i de kirkelige fellesrådenes økonomiske utvikling 1999–2003

Hovedtrekk i utviklingen i lokalkirkens økonomi gjennom 1990-tallet ble utførlig gjennomgått i St.meld. nr. 14 (2000–2001) *Børs og katedral – om økonomien i Den norske kyrkja*. Et hovedsiktemål med

meldingen var å gjennomgå utviklingstrekk i kirkeøkonomien før og etter at den nye kirkeloven trådte i kraft i 1997, med vekt på endringer i de kommunale bevilgningene til kirken i perioden 1991–1999. I det følgende gjennomgås og presenteres tilsvarende utviklingstrekk i den lokale kirkeøkonomien i årene 1999–2003.

Etter at den nye kirkeloven trådte i kraft, har de kirkelige fellesrådene i økende grad ivarettatt og representert menighetene i økonomiske forhold. Fellesrådene forvalter statlige tilskudd og har etter loven forvaltningsansvaret for de kommunale bevilgningene. I de tilfeller det er ett menighetsråd i kommunen, har dette menighetsrådet samme status som kirkelig fellesråd i kommuner med flere enn ett menighetsråd. Dette gjelder for 147 menighetsråd. Utviklingen i de kirkelige fellesrådenes økonomiske situasjon gir et tilnærmet fullstendig bilde av lokalkirkens økonomiske situasjon.

Fra 1997 er fellesrådenes regnskaper hvert år rapportert til Statistisk sentralbyrå. Det er disse regnskapene som danner grunnlaget for gjennomgangen nedenfor. Selv om det vil kunne foreligge enkelte feilkilder, legger departementet til grunn at materialet gir et korrekt bilde av hovedlinjer og utviklingstrekk i den lokale kirkeøkonomien i perioden.²

Gjennomgangen viser utviklingen i de kirkelige fellesrådenes driftsinntekter og driftsutgifter i perioden, både samlet og fordelt på fellesrådene gruppert etter innbyggertall i området (kommunen). Samtidig gjennomgås sammensetningen av driftsinntektene, fordelt på ulike inntektskilder, hvorav de kommunale overføringene er av særlig betydning. Fellesrådenes driftsutgifter presenteres med vekt på fordelingen mellom formål (administrasjon, kirker, kirkegårder og annet) og utgiftsarter (lønn m.v.).

Forskjellen mellom fellesrådenes driftsutgifter og driftsinntekter uttrykker fellesrådenes driftsresultater, som er en indikator på den økonomiske situasjonen for sektoren. Ved siden av utviklingen i fellesrådenes driftsresultater, gjennomgås utviklingstrekk for fellesrådenes investeringsutgifter i bygg og anlegg med vekt på utviklingen i kirkebygggenes vedlikeholds- og investeringsutgifter. Kirkebyggene omtales særskilt under pkt. 2.4, jf. også pkt. 3.5.

² Hvert år er det et lite antall fellesråd, oftest i små kommuner, som ikke rapporterer sine regnskaper til Statistisk sentralbyrå. I materialet er inntektene/utgiftene for disse estimert etter gjennomsnittlige inntekter/utgifter pr. innbygger i kommunegruppen de tilhører, slik det ble gjort i St.meld. nr. 14 (2000–2001).

Tabell 2.1 Fellesrådenes driftsinntekter 1999–2003 fordelt på inntektskilder (i 1 000 kroner)

Inntektskilder	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Kommunale overføringer	1 496 966	1 550 531	1 661 053	1 791 166	1 828 583	22,2	2,1
Statlige overføringer	144 886	156 162	188 393	192 828	216 230	49,2	12,1
Overf. fra menighetsråd	24 844	39 449	40 278	38 116	27 573	11,0	-27,7
Salgs- og leieinntekter	106 508	114 983	120 290	135 049	153 892	44,5	14,0
Ref. lønn fra trygdeforv.	46 430	52 804	57 606	63 469	70 818	52,5	11,6
Gaver, ofringer o.a.	49 537	54 038	46 474	34 026	36 093	-27,1	6,1
Andre inntekter	51 901	76 503	81 496	95 785	114 943	121,5	20,0
Sum	1 921 072	2 044 470	2 195 590	2 350 439	2 448 132	27,4	4,2

2.3.1 Fellesrådenes driftsinntekter 1999–2003

Samlede driftsinntekter

Driftsinntektene til de kirkelige fellesrådene i perioden 1999–2003 fordelt på ulike inntektskilder, er vist i tabell 2.1.

De kirkelige fellesrådene hadde i 1999 driftsinntekter på 1,9 mrd. kroner som økte til over 2,4 mrd. kroner i 2003. Dette tilsvarer en økning på nær 30 pst. i fireårsperioden. Den årlige veksten i perioden har vært relativt stabil, dvs. ca. 7 pst. hvert år. Veksten fra 2002 til 2003 var noe lavere, noe som bl.a. må ses i sammenheng med at staten tok over det økonomiske ansvaret for prestenes reise- og boligtelefonutgifter fra 2003. Utgiftene på dette området var beregnet til 32 mill. kroner.

I tabell 2.2 er de summerte tallene i tabell 2.1 fordelt på kommunegrupper inndelt etter antall innbyggere.³

Når inntektsveksten fordeles på fellesrådene etter innbyggertallet i vedkommende kommune,

viser tabell 2.2 at det var størst vekst i driftsinntektene for fellesråd som hører til i kommuner med mellom 10 000 og 20 000 innbyggere. Økningen for disse var i gjennomsnitt 34 pst. i perioden. Fellesrådene med den minste inntektsveksten i perioden var fellesråd som hører til i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere. Disse skiller seg ut med en inntektsvekst i perioden på under 14 pst. Av landets 434 fellesråd er 243 fellesråd hjemmehørende i kommuner med færre enn 5 000 innbyggere, herav 131 fellesråd i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere.

I det følgende gjennomgås fellesrådenes inntektsutvikling i forhold til de enkelte inntektskildene, med vekt på de kommunale overføringene.

Kommunale overføringer

Overføringene fra kommunene til de kirkelige fellesrådene omfatter dels finansielle overføringer, dels overføringer i form av tjenesteytelser, dvs. at kommunen ivaretar oppgaver på vegne av fellesrådene. Verdien av disse ytelsene skal kostnadsberegnes og føres i fellesrådenes regnskaper som kalkulatorisk inntekt og utgift. Enkelte kommuner forestår selv kirkegårdsdriften. Dersom kommu-

³ Til forskjell fra tilsvarende inndeling i St.meld. nr. 14 (2000–2001) er det nå foretatt en ytterligere inndeling ved at fellesråd som hører til i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere er skilt ut som egen gruppe.

Tabell 2.2 Fellesrådenes driftsinntekter 1999–2003 fordelt etter innbyggertall (i 1 000 kroner)

Innbyggerintervall	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Under 2 500	184 951	194 968	201 730	213 990	210 086	13,8	-1,8
2 500 – 4 999	262 940	281 986	294 656	314 337	333 513	26,8	6,1
5 000 – 9 999	309 523	325 056	356 428	368 242	390 366	26,1	6,0
10 000 – 19 999	314 960	350 006	382 801	417 752	422 190	34,0	1,1
20 000 – 49 999	347 640	367 222	400 101	425 434	450 888	29,7	6,0
Over 50 000	501 418	525 232	559 874	610 684	641 089	27,9	5,0
Sum	1 921 072	2 044 470	2 195 590	2 350 439	2 448 132	27,4	4,2

Tabell 2.3 Kommunale overføringer til kirkelig virksomhet 1999–2003, eksklusive investeringer i bygg og anlegg (i 1 000 kroner)

	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Finansielle overføringer	1 366 628	1 414 914	1 530 187	1 664 732	1 698 557	24,3	2,0
Tjenesteyting	73 524	88 135	94 101	94 707	97 907	33,2	3,4
Kommunal kirkegårdsdrift	56 814	47 482	36 765	31 727	32 119	-43,5	1,2
Kommunale overføringer	1 496 966	1 550 531	1 661 053	1 791 166	1 828 583	22,2	2,1

nen gjør dette på vegne av fellesrådet, skal utgiftene beregnes som en tjenesteytelse og kommunens utgifter og inntekter ved kirkegårdsdriften skal føres også i fellesrådets regnskap. I medhold av gravferdsloven § 23 kan kommunen med samtykke fra departementet overta forvaltningsansvaret for kirkegårdene.⁴ I slike tilfeller utføres ikke oppgaven på vegne av fellesrådet. Tabell 2.3 viser de kommunale overføringene fordelt på finansielle overføringer, tjenesteytelser og kirkegårdsdrift i kommunal regi der utgiftene ikke er ført i fellesrådets regnskap. Disse kommunene, som er få i antall og færre i 2003 enn i 1999, har også inntekter i forbindelse med kirkegårdsdriften. Tabell 2.3 er korrigert for disse inntektene.

Tabell 2.3 viser at de kommunale overføringene i perioden økte med 22,2 pst. Lønns- og prisveksten for kommunesektoren i samme periode er beregnet til 20,1 pst.⁵ Økningen i de kommunale overføringene det siste året det foreligger regn-

skapstall fra, dvs. fra 2002 til 2003, var på 2,1 pst. Lønns- og prisveksten for kommunesektoren fra 2002 til 2003 er beregnet til 3,3 pst.⁶

I tabell 2.4 er vist hvordan utviklingen i de kommunale overføringene fordeler seg på kommunegrupper inndelt etter innbyggertall.

Av tabell 2.4 går det fram at de kommunale overføringene har hatt den største økningen i kommuner med mellom 10 000 og 50 000 innbyggere. Økningen for disse var på rundt 27 pst. fra 1999 til 2003. Fellesrådene med den minste inntektsveksten for perioden var de som hører til i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere, med en vekst i de kommunale overføringene på 15 pst. i perioden, jf. tabell 2.2.

De kommunale overføringene i tabell 2.1 tilsvare i gjennomsnitt 75 pst. av fellesrådenes driftsinntekter i 2003. Andelen har vært svakt avtagende siden 1999, da den utgjorde 78 pst. av driftsinntektene. Den relative andelen av de kommunale over-

⁴ Forvaltningsansvaret for kirkegårdene er i medhold av gravferdsloven § 23 overført til følgende kommuner: Vennesla, Modum, Gjesdal og Sandefjord. Bl.a. Oslo kommune har driftsansvaret for kirkegårdene, men forvaltningsansvaret er ikke overført.

⁵ Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi.

⁶ Staten tok over ansvaret for prestenes reise- og boligtelefonutgifter fra 2003. Det økonomiske ansvaret hadde tidligere ligget til kommunene. Virkningen for de kommunale utgiftene til kirken var beregnet til -32 mill. kroner. Uten denne omleggingen ville de kommunale overføringene fra 2002 til 2003 hatt en økning på 3,9 pst.

Tabell 2.4 Kommunale overføringer til kirkelig virksomhet 1999–2003 fordelt på kommuner etter innbyggerintervall, eksklusive investeringer i bygg og anlegg (i 1 000 kroner)

Innbyggerintervall	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Under 2 500	135 864	138 895	147 801	158 829	156 493	15,2	-1,5
2 500 – 4 999	202 124	208 998	222 329	237 072	246 856	22,1	4,1
5 000 – 9 999	240 172	244 121	273 579	283 466	287 629	19,8	1,5
10 000 – 19 999	246 376	265 896	292 823	315 676	315 310	28,0	-0,1
20 000 – 49 999	274 984	293 261	311 060	335 638	345 271	25,6	2,9
Over 50 000	397 446	399 360	413 461	460 485	477 024	20,0	3,6
Sum	1 496 966	1 550 531	1 661 053	1 791 166	1 828 583	22,2	2,1

føringene er imidlertid et resultat også av utviklingen i fellesrådenes andre inntektskilder.

Andre inntektskilder

De *statlige overføringene* til fellesrådene tilsvarte nær 9 pst. av fellesrådenes inntekter i 2003, mot 7,5 pst. i 1999. De statlige overføringene økte med nær 50 pst. fra 1999 til 2003, jf. tabell 2.1.

De viktigste statlige overføringene til fellesrådene er omtalt foran under pkt. 2.2. Statstilskuddet til diakoni og undervisning økte fra 36 mill. kroner i 2000 til 63 mill. kroner i 2001 i sammenheng med at de statlige katekestillingene i 2001 ble overført til fellesrådene. Det generelle driftstilskuddet til fellesrådene var på 110 mill. kroner hvert år i årene 1999–2001, 100 mill. kroner i 2002 og 125 mill. kroner i 2003. Økningen i de statlige overføringene har i løpet av perioden både nominelt og relativt sett vært størst for fellesråd med flere enn 10 000 innbyggere, noe som har bakgrunn i de fordelingsmessige virkningene av tilskuddsordningene.

Tabell 2.1 viser at *overføringer fra menighetsråd til fellesråd*, som bl.a. gjelder betaling eller refusjon for oppgaver eller tjenester som fellesrådene utfører på vegne av menighetsrådene i kommunen, hadde en økning fram til 2001. Fra 2002 har det vært en nedgang, som kan være indikasjon på at menighetsrådenes egeninntekter gjennom givertjeneste og lignende har gått ned. For perioden har det vært en økning på 11 pst.

Salgs- og leieinntektene økte fra vel 106 mill. kroner i 1999 til 154 mill. kroner i 2003, dvs. med nær 45 pst. Økningen har variert noe fra år til år og var sterkest fra 2002 til 2003. Salgs- og leieinntektene utgjorde 6,3 pst. av fellesrådenes driftsinntekter i 2003 mot 5,5 pst. i 1999. Salgs- og leieinntektene gjelder for det meste inntekter fra kirkegårdene (65 pst.), bl.a. avgift for feste av grav, og utleie av kirkene til kirkekonserter o.a. Inntektsutviklingen på området er en indikasjon på at salgs- og leieinntekter har økende betydning.

Den prosentvise veksten i *refusjonen fra trygdeforvaltningen*, som er på vel 50 pst. i perioden, har vært større enn økningen i lønnsutgiftene, som er beregnet til 34 pst., inklusive overføringen av de statlige katekestillingene fra 2001.

De årlige *gave- og offerinntektene* har variert mellom 34 og 54 mill. kroner i perioden. De tilsvarte 1,5 pst. av de totale inntektene for fellesrådene i 2003. De fleste gave- og offerinntektene benyttes til tiltak innenfor barne- og ungdomsarbeidet, diakoni m.v. Gave- og offerinntekter føres vanligvis i menighetsrådenes regnskaper og vil framstå som inntekt i fellesrådenes regnskaper

Boks 2.2 Fellesrådenes driftsinntekter 1999–2003

Driftsinntektene til de kirkelige fellesrådene økte med nær 30 pst. fra 1999–2003, fra 1,9 mrd. kroner i 1999 til noe over 2,4 mrd. kroner i 2003. Verdien av den kommunale tjenesteytingen økte med vel 30 pst. i perioden. De kommunale overføringene tilsvarte i 2003 ca. 75 pst. av inntektene, mens de statlige overføringene tilsvarte ca. 9 pst. De kommunale overføringene økte med 22,2 pst. i perioden, som er høyere enn lønns- og prisveksten i kommunesektoren i samme periode. Fellesråd i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere har i forhold til andre fellesråd hatt den svakeste inntektsutviklingen i perioden og den svakeste veksten i de kommunale overføringene. For disse fellesrådene var også de kommunale overføringene lavere enn lønns- og prisveksten i kommunesektoren.

oftest i de tilfeller det er ett menighetsråd i kommunen. Tabell 2.1 gir derfor ikke uttrykk for det samlede omfanget av kirkens gave- og offerinntekter.

Andre inntekter gjelder særlig overføringer fra andre. I tillegg inngår renteinntekter. Andre inntekter økte fra 52 mill. kroner i 1999 til 115 mill. kroner i 2003, dvs. med vel 120 pst. Den generelle økningen har mest sammenheng med at overføringene fra andre, vesentlig fra organisasjoner, hadde en økning fra ca. 20 mill. kroner i 1999 til 78 mill. kroner i 2003. Renteinntektene har vært stabile fra år til år. De var 26 mill. kroner i 1999 og 27 mill. kroner i 2003.

2.3.2 Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003

I tabell 2.5 er vist driftsutgiftene til de kirkelige fellesrådene i perioden 1999–2003 fordelt på ulike utgiftsarter, eksklusive utgifter og inntekter ved kirkegårdsdrift i regi av kommunene og investeringer i bygg og anlegg.

Av tabell 2.5 framgår at fellesrådenes driftsutgifter økte fra 1,8 mrd. kroner i 1999 til 2,4 mrd. kroner i 2003, dvs. en økning på 33 pst. I det følgende gjennomgås de enkelte utgiftsartene.

Lønnsutgiftene

Lønnsutgiftene tilsvarer ca. 60 pst. av fellesrådenes samlede driftsutgifter. Andelen har vært forholdsvist konstant i hele perioden. Lønnsutgiftene

Tabell 2.5 Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003 fordelt på utgiftsarter (i 1 000 kroner)

Utgiftsarter	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Lønnsutgifter	1 086 298	1 168 044	1 298 225	1 415 579	1 454 158	33,9	2,7
Utstyranskaffelser	65 942	71 405	71 011	72 946	74 134	12,4	1,6
Vedlikeholdsutgifter	96 850	114 174	124 737	112 269	121 806	25,8	8,5
Øvrige driftsutgifter	394 222	423 814	478 553	507 704	534 779	35,7	5,3
Overføringsutgifter	146 401	171 554	178 768	188 336	194 081	32,6	3,1
Sum	1 789 713	1 948 991	2 151 294	2 296 834	2 378 958	32,9	3,6

i 2003 var på 1 455 mill. kroner. Størst nominell og prosentvis vekst i lønnsutgiftene var det fra 2000 til 2001, da økningen var på 130 mill. kroner (11 pst.). En del av økningen har sammenheng med at fellesrådene i 2001 fikk lønnsansvaret for nær 100 statlige kateketstillinger. Lønnsutgiftene for fellesrådene har i perioden også blitt påvirket av endringer i pensjonsutgifter. Mens arbeidsgiveravgiften og pensjonsutgiftene for fellesrådene i 1999 og 2000 tilsvarte 20 pst. av øvrige lønnsutgifter, økte andelen til 25–28 pst. i årene 2001–2003. Dette tilsvarte en økning i lønnsutgiftene på mellom 50 og 85 mill. kroner i årene 2001–2003. Når det for årene 1999–2003 korrigeres for den delen av lønnsutgiftene som har bakgrunn i overføringen av de statlige kateketstillingene og økte pensjonsutgifter, økte lønnsutgiftene med 26 pst. i fireårsperioden.

Innenfor det kirkelige tariffområdet har lønnsveksten i perioden 1999–2003 vært på 19 pst. Dette tilsvare lønnsveksten i det kommunale tariffområdet i samme periode.

Det foreligger ingen offisiell statistikk over omfanget av lønnede årsverk i Den norske kirke eller i endringer av årsverk over tid. Et slikt register er nå under utarbeidelse av Statistisk sentralbyrå etter oppdrag fra Kultur- og kirkedepartemen-

tet og ventes å foreligge i løpet av 2005. Den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA fører imidlertid statistikk på området, og organisasjonen regner med at antallet lønnede årsverk under de kirkelige fellesrådene pr. oktober 2003 var 3 650. I tillegg kommer stillinger som lønnes av menighetsråd som ikke samtidig er fellesråd, og stillinger i menighetsbarnehager. Disse summerte seg til 430 årsverk pr. oktober 2003. De tilsvarende årsverkstallene var henholdsvis 3 350 og 400 pr. oktober 1999. Det har etter dette vært en vekst i antallet årsverk under fellesrådene på 300 i perioden 1999–2003, inklusive overføringen av nær 100 statlige kateketstillinger i 2001. Fra oktober 2003 til oktober 2004 er det registrert en økning med 50 årsverk. Når det korrigeres for kateketstillingene, har det vært en jevn vekst med 50 årsverk pr. år i årene 1999–2004.

Driftsutgifter eksklusive lønnsutgifter

De samlede utgiftene til henholdsvis *utstyrsanskaffelser, vedlikehold og øvrige driftsutgifter* økte fra 557 mill. kroner i 1999 til 731 mill. kroner i 2003, dvs. med 31 pst. Økningen fra 2002 til 2003 var på 5,5 pst. Til sammenlikning var endringen i konsumprisindeksen 10,3 pst. fra 1999 til 2003 og 2,5 pst. fra 2002 til 2003.

Tabell 2.6 Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003 fordelt etter innbyggertall (i 1 000 kroner)

Innbyggerintervall	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 1999/2003 i pst.	Endring 2002/2003 i pst.
Under 2 500	177 444	188 120	198 230	212 726	206 556	16,4	-2,9
2 500 – 4 999	251 345	269 741	298 041	312 037	323 865	28,9	3,8
5 000 – 9 999	298 131	317 938	358 897	365 753	371 870	24,7	1,7
10 000 – 19 999	302 187	337 217	382 790	413 895	415 727	37,6	0,4
20 000 – 49 999	338 068	366 674	391 828	421 376	439 206	29,9	4,2
Over 50 000	479 352	516 783	558 273	602 774	653 853	36,4	8,5
Sum	1 846 527	1 996 473	2 188 059	2 328 561	2 411 077	30,6	3,5

Vedlikeholdsutgiftene økte fra ca. 95 mill. kroner i 1999 til ca. 120 mill. kroner i 2003, dvs. med vel 25 pst. For *øvrige driftsutgifter*, som bl.a. gjelder lys, oppvarming og renhold, var det en økning fra 395 mill. kroner i 1999 til 535 mill. kroner i 2003 (35 pst.).

Utgiftene som er kategorisert som *overføringsutgifter* i fellesrådenes regnskaper var på 194 mill. kroner i 2003. I forhold til 1999 økte utgiftene med 33 pst. og i forhold til 2002 med 3,2 pst. Overføringsutgiftene omfatter i første rekke kalkulatoriske utgifter ved kommunal tjenesteyting, overføringer til menighetsråd og overføringer til andre, bl.a. gaver og offerinntekter. Verdien av den kommunale tjenesteytingen var på 98 mill. kroner i 2003, jf. tabell 2.3, som tilsvarer vel 50 pst. av overføringsutgiftene. Flere steder, særlig i de større byene, ytes det tilskudd fra fellesrådene til menighetsrådene. I 2003 ble det overført 24 mill. kroner fra fellesrådene til menighetsrådene. Dette beløpet har vært relativt konstant i perioden. Ca. 40 mill. kroner ble overført fra fellesrådene til andre, i hovedsak til kristelige organisasjoner. Renteutgiftene for fellesrådene, som også inngår under denne utgiftskategorien, var i 2003 på 11 mill. kroner. I 1999 var renteutgiftene 5,5 mill. kroner.

Tabell 2.6 viser driftsutgiftene for fellesrådene fordelt etter innbyggertall, slik tabell 2.2 viser fordelingen av driftsinntektene etter innbyggertall. I tabellen inngår alle driftsutgiftene som er ført i fellesrådenes regnskaper i perioden 1999–2003. I tillegg inngår utgiftene som er ført i kommuneregnskapene vedrørende kirkegårdsdriften. På samme måte som tabell 2.2 inngår disse med nettotall, dvs. kommunenes utgifter fratrukket inntekter ved kirkegårdsdriften.

Størst økning i driftsutgiftene i perioden har det vært for fellesrådene som hører til i kommuner med mellom 10 000 og 20 000 innbyggere og i kommuner med flere enn 50 000 innbyggere. Økningen for disse var på ca. 37 pst. fra 1999 til 2003. Fellesrådene med den laveste utgiftsveksten i perioden er de fellesråd som hører til i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere. Utgiftsveksten for disse var på 16,4 pst. i perioden, med en utgiftsnedgang på 3 pst. fra 2002 til 2003. Dette sammenfaller naturlig med at disse fellesrådene har hatt den laveste inntektsutviklingen i perioden.

2.3.3 Driftsutgiftene fordelt på formål

Fellesrådenes driftsutgifter skal fordeles på følgende formål: 1) Kirkelig administrasjon, 2) Kir-

Boks 2.3 Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003

Driftsutgiftene til de kirkelige fellesrådene økte fra 1,8 mrd. kroner i 1999 til 2,4 mrd. kroner i 2003, dvs. med noe over 30 pst. Lønnskostnadene utgjør den vesentlige delen av driftsutgiftene med en relativt konstant andel på 60 pst. Lønnskostnadene økte i perioden med vel 30 pst. Lønnsveksten for arbeidstakerne i det kirkelige tariffområdet var i perioden 1999–2003 på 19 pst., som er samme lønnsvekst som i det kommunale tariffområdet. Antallet lønnede årsverk under de kirkelige fellesrådene økte med 300 i perioden, og var pr. oktober 2003 beregnet til 3 650. Pr. oktober 2004 var årsverkstallet økt med 50. I perioden har det vært en jevn vekst i antallet årsverk. Fellesrådenes driftsutgifter eksklusive lønn og overføringsutgifter økte fra 557 mill. kroner i 1999 til 731 mill. kroner i 2003, dvs. med vel 30 pst. Til sammenlikning var endringen i konsumprisindeksen for samme periode på 10,3 pst. Fellesråd i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere hadde den svakeste utgiftsveksten i perioden.

ker, 3) Kirkegårder og 4) Andre kirkelige formål. Under formålet *Kirkelig administrasjon* hører utgifter til driften av fellesrådet og tilhørende administrasjon (kirkevergens administrasjon, kontorutgifter, møteutgifter for råd og utvalg m.fl.). Under formålet *Kirker* hører utgifter som gjelder kirkebyggene og deres bruk (drifts- og vedlikeholdsutgifter for kirkebygget, utgifter til inventar og utstyr, utgifter til stillinger for kirketjener, klokker, organist/kantor m.m.). Under formålet *Kirkegårder* hører utgifter til vedlikehold og drift av kirkegårdene og krematorier, inklusive lønnsutgifter for kirkegårds- og krematoriepersonell. Under formålet *Annen kirkelig virksomhet* hører utgifter til bl.a. undervisning, barne- og ungdomsarbeid, diakoni og andre kirkelige tiltak.

I tabell 2.7 er fellesrådenes brutto driftsutgifter for perioden 1999–2003 fordelt på de fire utgiftsområdene. For å få en fullstendig oversikt over ressursbruken under de respektive områdene, er det i tabellen medregnet regnskapstall fra kommuner der utgiftene ved kirkegårdsdriften er ført i kommuneregnskapet og ikke i fellesrådenes regnskap. Disse inngår som bruttostørrelser, dvs. at det ikke er korrigert for inntekter som kommunene har ved kirkegårdsdriften, og tabellen er derfor ikke direkte sammenliknbar med tabell 2.6.

Tabell 2.7 Brutto driftsutgifter til kirkelige formål 1999–2003 fordelt etter utgiftsformål (i 1 000 kroner)

Formål	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 99/03 i pst.	Endring 02/03 i pst.
Kirkelig administrasjon	516 066	556 193	626 158	668 011	667 653	29,4	-0,1
Kirker	824 536	899 831	979 190	1 025 663	1 053 985	27,8	2,8
Kirkegårder	423 295	446 690	461 007	492 335	520 175	22,9	5,7
Andre kirkelige formål	128 288	142 656	173 797	193 785	222 717	73,6	14,9
Sum	1 892 185	2 045 370	2 240 152	2 379 794	2 464 530	30,2	3,6

Av tabell 2.7 framgår at brutto driftsutgifter til kirkelige formål økte med 30 pst. fra 1999 til 2003, og med 3,6 pst. fra 2002 til 2003.

Den prosentvise økningen i utgiftene under formålet *Kirkelig administrasjon* fra 1999 til 2003 var på nær 30 pst. Utgiftene under dette formålet utgjorde 27 pst. av de totale driftsutgiftene i 2003. Den relative utgiftsandelen for dette utgiftsformålet hadde en betydelig økning de første årene etter innføringen av den nye kirkeloven i 1997. For perioden 1999–2003 har andelen vært relativt konstant. Dette er en indikasjon på at den nye kirkelige administrasjonen som mange steder ble bygget opp omkring de kirkelige fellesrådene med bakgrunn i den nye kirkeloven, var ferdig utbygget og etablert omkring 1999.

Økningen i utgiftene under formålet *Kirker* var for hele perioden på ca. 28 pst., som gir omtrent samme relative økning som administrasjonsutgiftene. Kirkenes utgifter økte imidlertid med ca. 3 pst. fra 2002 til 2003, mens administrasjonsutgiftene var uendret. Utgiftene under dette formålet tilsvarte ellers 43 pst. av de totale driftsutgiftene i 2003, som er samme andel som i 1999. For en nærmere gjennomgang av kirkebyggenes vedlikeholdsutgifter vises til pkt. 2.4.

Da en del kommuner har forvaltnings- og driftsansvaret for kirkegårdene og fører disse utgiftene direkte i kommuneregnskapene, er det for utgiftsformålet *Kirkegårder* innhentet regnskapstall også fra kommuneregnskapene for å få et fullstendig bilde av utviklingen. Som følge av at kirkegårdsutgiftene fordeler seg mellom kirkelig og kommunal sektor, hefter det større usikkerhet ved de oppførte regnskapstallene for dette formålet enn for de øvrige. Bruttoutgiftene til kirkegårdsdriften ført i driftsregnskapet for de aktuelle kommunene var 85 mill. kroner i 2003. I 2002 var utgiftene 83 mill. kroner. Utgiftene var vel 100 mill. kroner i 1999.

Veksten i driftsutgiftene under formålet var på nær 6 pst. fra 2002 til 2003. I perioden 1999 til 2003 var det dette utgiftsområdet som hadde den minste utgiftsveksten (23 pst.). Av de totale driftsutgiftene utgjorde utgiftene ved kirkegårdsdriften 21 pst. i 2003, som er omtrent samme andel som i 1999.

Utgiftene under *Andre kirkelige formål* har hatt den største prosentvise veksten i årene 1999–2003, noe som bl.a. har sammenheng med overføringen av de statlige kateketstillingene til fellesrådene i 2001. Utgiftsområdet utgjør imidlertid ikke mer enn 9 pst. av driftsutgiftene. Fra 1999 til 2003 økte utgiftene med 74 pst. Fra 2002 til 2003 økte utgiftene med 30 mill. kroner, dvs. med 15 pst.

Av de totale driftsutgiftene under dette formålet i 2003 utgjorde lønnsutgiftene vel 65 pst., ordinære driftsutgifter nær 20 pst., mens utgifter til utstyrsanskaffelser og vedlikehold var på ca. 3 pst. Overføringsutgiftene til menighetsråd og frivillige organisasjoner var på 10 pst.

Kirkelige driftsutgifter pr. innbygger

Gjennomsnittlige driftsutgifter til kirken, målt pr. innbygger, blir ofte benyttet for å sammenlikne

Boks 2.4 Fellesrådenes driftsutgifter 1999–2003 fordelt på formål

Innenfor de fire kirkelige utgiftsformålene var det samme relative økning i utgiftene til kirkelig administrasjon og til kirker i perioden 1999–2003. For begge utgiftsområdene var veksten nær 30 pst. Kirkegårdene hadde den laveste utgiftsveksten i perioden (23 pst.), men andre kirkelige formål hadde den største relative veksten (nær 75 pst.). Utgiftsformålet kirker og kirkegårder svarer for henholdsvis 43 og 21 pst. av de samlede driftsutgiftene, mens kirkelig administrasjon svarer for 27 pst. og andre kirkelige formål svarer for 9 pst.

Tabell 2.8 Gjennomsnittlige kirkelige driftsutgifter i kroner pr. innbygger (bruttotall)

Innbyggerintervall	Innbyggertall 1999	Ugifter pr. innbygger 1999	Innbyggertall 2003	Ugifter pr. innbygger 2003	Endring 99/03 i pst.
Under 2 500	208 520	851	202 619	1 019	19,8
2 500 – 4 999	408 233	616	407 678	794	29,0
5 000 – 9 999	639 865	466	649 079	573	23,0
10 000 – 19 999	799 581	379	825 442	504	33,1
20 000 – 49 999	901 641	379	930 580	475	25,4
Over 50 000	1 487 489	350	1 536 854	458	30,8
Totalt	4 445 329	426	4 552 252	541	27,2

den kirkelige ressursinnsatsen mellom kommuner, eller som mål på ulikheter i fellesrådenes økonomiske situasjon. Den kirkelige utgiftsstrukturen i kommunene er imidlertid svært ulik. Av tabell 2.8 framgår hvordan de kirkelige driftsutgiftene pr. innbygger fordeler seg på kommunegrupper etter innbyggertall.

Tabellen viser at de kirkelige utgiftene pr. innbygger i gjennomsnitt er høyest i de minste kommunene, noe som for en stor del har sammenheng med den kirkelige utgiftsstrukturen, dvs. at utgiftene til kirkene er den vesentligste utgiften for alle fellesråd. Også mellom fellesrådene i samme kommunegruppe er det betydelig variasjon i utgiftene pr. innbygger. Blant fellesrådene i kommuner med færrest innbyggere varierer driftsutgiftene pr. innbygger fra 500 til henimot 2 000 kroner. For fellesrådene i de største kommunene varierer driftsutgiftene pr. innbygger fra 350 til over 600 kroner.

2.3.4 Fellesrådenes regnskapsresultater 1999–2003

De samlede driftsresultatene for de kirkelige fellesrådene er en indikator på den økonomiske situasjonen for kirkesektoren. Tabell 2.9, jf. tabell 2.2 og tabell 2.6, viser fellesrådenes driftsresultater hvert år i perioden 1999–2003, dvs. eksklusive investeringer i bygg og anlegg.

Driftsinntektene for fellesrådene økte med 27 pst. fra 1999 til 2003, mens driftsutgiftene økte med 30 pst., jf. tabellene 2.2 og 2.6. Av tabell 2.9 framgår at det svakeste driftsresultatet i perioden var i 2001. Resultatet forbedret seg både i 2002 og i 2003. Det er betydelig variasjon i driftsresultatene mellom fellesrådene. 299 fellesråd hadde et positivt resul-

tat i 2003, mens 135 fellesråd hadde et negativt resultat. For fellesrådene i de minste kommunene var det 85 fellesråd som hadde et positivt resultat i 2003 med i alt 8 mill. kroner, mens 46 fellesråd hadde et negativt resultat med i alt 4,5 mill. kroner.

Inntekter og utgifter ved investeringer i bygg og anlegg

Fellesrådenes samlede inntekter og utgifter i forbindelse med investeringer varierer fra år til år, der særlig antallet nye kirkebygg under oppføring hvert år gir utslag. Fellesrådenes samlede inntekter i forbindelse med investeringer i fast eiendom var på 259 mill. kroner i 2003. Av dette var 225 mill. kroner kommunale overføringer, som fordelte seg med 203 mill. kroner på finansielle overføringer og 22 mill. kroner på tjenesteyting. I 2002 var de kommunale overføringene til investeringer på 163 mill. kroner.

Fellesrådenes utgifter til investeringer var 155 mill. kroner i 1999 og 206 mill. kroner i 2003. I 2002 var investeringsutgiftene på 285 mill. kroner.

I 2003 var 160 mill. kroner av investeringsutgiftene utgiftsført på kirkene, 36 mill. kroner på kirkegårdene og 10 mill. kroner gjaldt kontorlokaler/menighetshus. Gjennomsnittlig har 67 pst. av investeringsutgiftene i perioden 1999–2003 blitt brukt på kirkene, jf. pkt. 2.4, og 25 pst. på kirkegårdene.

Fellesrådenes regnskapsresultater 1999–2003 inklusive investeringer

I tabell 2.10 er vist fellesrådenes regnskapsresultater for årene 1999–2003 inklusive investeringer i bygg og anlegg.

Tabell 2.9 Resultatet for de kirkelige fellesrådene 1999–2003 eksklusive investeringer (i 1 000 kroner)

Resultat 1999	Resultat 2000	Resultat 2001	Resultat 2002	Resultat 2003
74 545	47 997	7 531	21 878	37 055

Tabell 2.10 Resultatet for de kirkelige fellesrådene 1999–2003 inklusive investeringer (i 1 000 kroner)

Resultat 1999	Resultat 2000	Resultat 2001	Resultat 2002	Resultat 2003
56 341	48 809	-32 488	-60 692	88 893

Tabell 2.10 viser at de samlede inntektene for fellesrådene i 2003 var nær 90 mill. kroner høyere enn de samlede utgiftene. I 2001 og 2002 var det et negativt resultat på henholdsvis 32 og 61 mill. kroner.

For de fellesrådene som hadde et positivt resultat i 2003, summerte resultatene seg til 271 mill. kroner. 12 mill. kroner av beløpet ble benyttet til avdrag på lån, mens 258 mill. kroner ble disponert som avsetninger. For fellesrådene som hadde et negativt resultat, summerte resultatene seg til -183 mill. kroner. Resultatet ble innekket gjennom bruk av lån med 13 mill. kroner og gjennom bruk av tidligere års avsetninger med 170 mill. kroner. For fellesrådene i de minste kommunene (færre enn 2 500 innbyggere i kommunen) var det 82 fellesråd som hadde et positivt resultat med i alt 8 mill. kroner, mens 49 fellesråd hadde et negativt resultat med 4,5 mill. kroner.

2.3.5 Fellesrådenes balanseregnskap pr. 31. desember 2003

Balanseregnskapet for fellesrådene per 31. desember 2003 viste en forvaltningskapital på 4,8 mrd. kroner.⁷ Verdien av anleggsmidlene (maskiner, utstyr og eiendommer), som kommer i tillegg til forvaltningskapitalen, var bokført til en verdi på 4 mrd. kroner. Av dette utgjorde verdien av eiendommer og anlegg vel 3,8 mrd. kroner. Verdifastsettelsen av eiendommer, særlig av kirkene og

Boks 2.5 Resultater for fellesrådene 1999–2003

Fellesrådenes samlede resultater, eksklusive investeringer, var positivt i årene 1999–2003, med det svakeste resultatet i 2001. Resultatene i 2002 og 2003 har vært stigende. 299 fellesråd hadde et positivt resultat i 2003, mens 135 fellesråd hadde et negativt resultat. Resultatene inklusive investeringer i perioden 1999–2003 var positivt i årene 1999 og 2000, negativt i 2001 og 2002 og positivt i 2003. I perioden 1999–2003 varierte de årlige investeringsutgiftene fra 155 til 285 mill. kroner.

kirkegårdene, er usikre. Fellesrådenes samlede gjeld var 585 mill. kroner pr. 31. desember 2003, hvorav langsiktig gjeld tilsvarte 230 mill. kroner og kortsiktig gjeld 355 mill. kroner. Den såkalte arbeidskapitalen, dvs. omløpsmidler fratrasket kortsiktig gjeld, som er et uttrykk for likviditetssituasjonen, summerte seg til 440 mill. kroner ved utgangen av 2003.

2.3.6 Menighetsrådene. Inntekter og utgifter i 2003

147 menighetsråd, som er lokalisert i ettsoknskommuner, har status som fellesråd. Regnskappene fra disse inngår i gjennomgangen ovenfor. Regnskapsopplysninger fra menighetsråd i flersoknskommuner skal rapporteres av vedkommende fellesråd til Statistisk sentralbyrå ved summering av de enkelte menighetsrådenes regnskaper. I 2003 var det 241 fellesråd som rapporterte menighetsrådenes regnskaper. For disse menighetsrådene summerte inntektene og utgiftene seg i 2003 til vel 400 mill. kroner. Tallet er ufullstendig på grunn av manglende rapportering, men fordelingen på inntektskilder og på utgiftsarter regnes som representativt. Etter dette er nær 40 pst. gave- og offerinntekter, 30 pst. er salgs- og leieinntekter, overføringer fra andre (bl.a. fra kommuner, kirkelige fellesråd, trygdeforvaltningen og organisasjoner) tilsvarende ca. 25 pst. og andre inntekter 5 pst. Lønnsutgiftene er i underkant av 20 pst. av de samlede utgiftene, overføringer til andre nær 30 pst., mens driftsutgiftene for øvrig er på 50 pst.

De samlede inntektene ved kirkeofringer, givertjeneste m.v., er for alle landets menigheter i 2003 beregnet til 235 mill. kroner, som er en økning på 22 mill. kroner i forhold til året før. Fra 2004 er Den norske kirke omfattet av ordningen med skattefritak for gaver til frivillige organisasjoner. 7 000 givere ble registrert i 2004, med et samlet bidrag på 21 mill. kroner.

2.3.7 Fellesrådenes driftssituasjon i 2004

Den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA gjennomførte våren 2005 en spørreundersøkelse blant de kirkelige fellesrådene som kunne belyse fellesrådenes økonomiske situasjon i

⁷ 58 fellesråd leverte ikke balanseregnskap for 2003. Tallene for disse er estimert.

2004. Ca. 50 pst. av fellesrådene ga opplysninger til undersøkelsen. For de fellesrådene som er representert i undersøkelsen, har KA beregnet at driftsinntektene økte med ca. 0,7 pst. fra 2003 til 2004, mens de finansielle overføringene fra kommunene gikk ned med 0,3 pst. Med bakgrunn i omleggingen av bestemmelsene om momskompensasjon for kommuner og fylkeskommuner i 2004, ble rammeoverføringene til kommunesektoren redusert dette året. De kirkelige fellesrådene er tilsvarende berørt av omleggingen, og får i likhet med kommunene fra 2004 kompensert merverdiavgiften direkte. De finansielle overføringene fra kommunene i 2004 må ses i sammenheng med omleggingen av momskompensasjonsordningen og vanskeliggjør sammenlikninger med 2003. Undersøkelsen synes ellers å vise at fellesrådenes samlede driftsutgifter økte med 0,5 pst. fra 2003 til 2004. Fellesrådene i kommuner med færre enn 10 000 innbyggere synes å ha hatt den svakeste inntekts- og utgiftsutviklingen i 2004, og fellesrådene i kommuner med færre enn 2 500 innbyggere den svakeste utviklingen i finansielle overføringer fra kommunene.

2.4 Kirkebyggenes vedlikeholdssituasjon

2.4.1 Årlige vedlikeholds- og investeringsutgifter 1997–2003

I tabell 2.11 er spesifisert hvordan driftsutgiftene på kirkebyggene fordeler seg på de enkelte utgiftstyper under formålet *Kirker* i fellesrådenes regnskaper i årene 1997–2003, dvs. fra kirkeloven trådte i kraft i 1997.

Av tabell 2.11 framgår at lønnsutgiftene økte med 37 pst. i årene 1997–2003. De oppførte utgiftene til vedlikehold økte med nær 50 pst. i perioden, men utgjør mindre enn 10 pst. av de samlede

utgiftene til kirker. Investeringer i nybygg, påbygg og større ombyggingsarbeider kommer i tillegg. Lønnsutgiftene var ellers 62 pst. av utgiftene til kirker i 2003, mens utgifter til utstyr, vedlikehold og driftsutgifter for øvrig utgjorde vel 32 pst., og overføringsutgifter, inklusive kommunal tjenesteyting, utgjorde vel 5 pst.

Vedlikeholdsutgiftene i tabell 2.11 må ses i sammenheng med den kommunale tjenesteytingen på området, som omfatter dels vedlikehold, dels andre driftsutgifter. Vedlikeholdsandelen i den kommunale tjenesteytingen er estimert til 25 pst.⁸ I figur 2.1 er vist fordelingen mellom kirkebyggenes vedlikeholdsutgifter, inklusive vedlikehold ved kommunal tjenesteyting, og investeringer i nye kirkebygg m.v. for årene 1997–2003.

Figur 2.1 viser at vedlikeholdsinnsatsen i perioden var lavest i 1997, med 54 mill. kroner. Størst vedlikeholdsinnsats var det i 2001 med 81 mill. kroner. Gjennomsnittet for de siste fire årene er nær 80 mill. kroner pr. år.

Investeringene i kirkebygg har variert til dels betydelig fra år til år, som særlig har sammenheng med at investeringer til nye kirker kan variere betydelig fra ett år til et annet. I tiårsperioden 1995–2004 ble det bygget nær 55 nye kirker. I tiårsperioden 1981–1990 ble det til sammenlikning bygget vel 35 nye kirker. I forhold til 1980-tallet er siste tiårsperiode karakterisert ved en vesentlig økning i antallet nye kirkebygg.

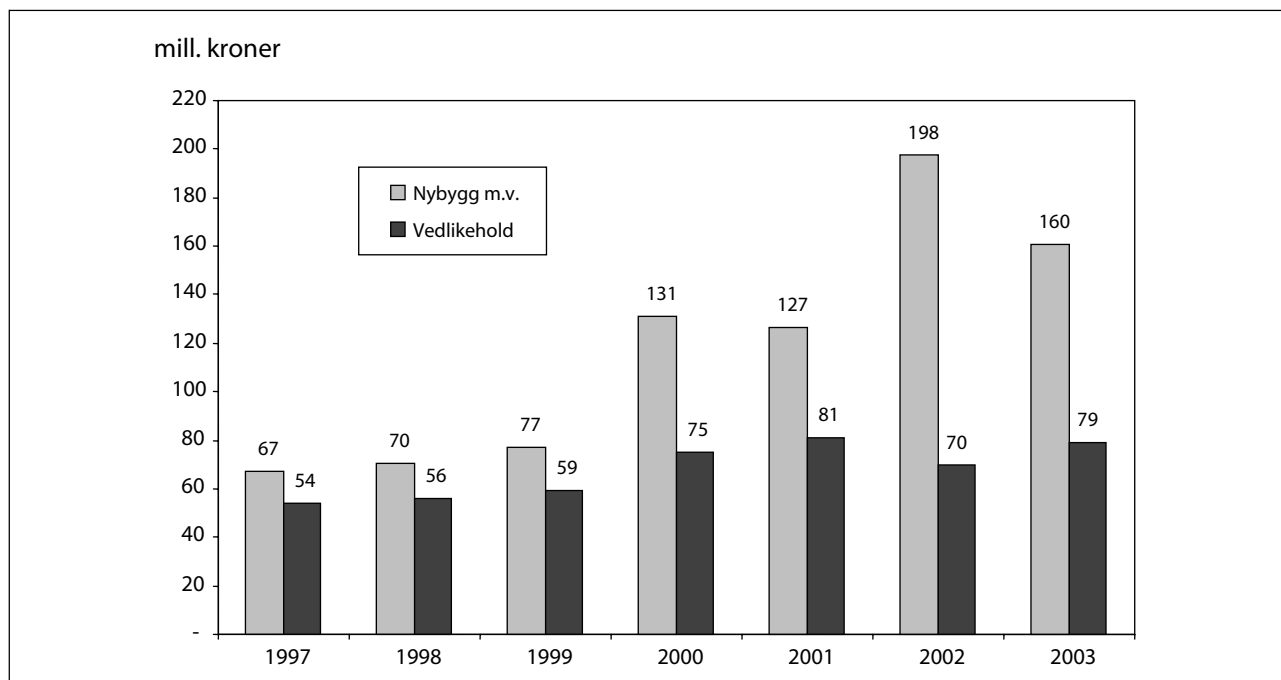
2.4.2 Etterslepet i kirkenes vedlikeholds- og oppgraderingsbehov

Riksantikvaren har beregnet etterslepet i istandsettingsbehovet for de nærmere 1 000 fredete og

⁸ Estimaten er basert på at drifts- og vedlikeholdstjenestene som kommunene yter på området, fordeler seg etter samme forhold som fellesrådenes regnskapsførte utgifter til henholdsvis vedlikehold og andre driftsutgifter.

Tabell 2.11 Driftsutgifter til kirkene 1997–2003 fordelt på arter (i 1 000 kroner)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Endring 97/03 i pst.
Lønn	481 434	500 668	531 396	570 729	616 602	645 717	659 216	36,9
Utstyrsanskaffelser	20 721	18 991	22 216	26 588	22 355	24 818	25 796	24,5
Vedlikehold	48 485	53 783	55 742	70 545	75 321	64 610	72 054	48,6
Andre driftsutgifter	202 320	187 677	182 179	192 161	217 744	237 241	240 763	20,0
Overføringsutgifter	20 666	20 574	20 785	22 990	26 145	29 954	28 421	37,5
Tjenesteyting	21 205	9 608	12 218	16 818	21 023	23 323	27 735	30,8
Sum	794 830	791 301	824 536	899 831	979 190	1 025 663	1 053 985	32,6

Figur 2.1 Kirkebyggene. Fordelingen mellom vedlikeholdsutgifter og investeringer i nybygg m.v. i perioden 1997–2003

vernede kirkene. Med istandsetting menes reparasjon, restaurering, sikring, konservering eller andre tiltak som skal til for at kirkene skal nå et ordinært vedlikeholdsnivå, dvs. vedlikehold som følge av jevn og normal slitasje. Når behovet for vedlikehold ikke ivaretas, vil behovet for istandsetting øke.

I tabell 2.12 er Riksantikvarens beregnede etterslep av istandsettingsbehovet fordelt på ulike kategorier kirker, inklusive inventar og utsmykning.

Riksantikvaren har ikke gjort tilsvarende beregninger av istandsettingsbehovet for de øvrige 635 kirkene. Den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA har imidlertid anslått

istandsettingsbehovet for disse kirkene til nær 2 mrd. kroner.

Det beregnede etterslepet for istandsetting tar ikke hensyn til behovet for ombygging og oppgradering av kirkene ut fra de krav som det er naturlig å stille til byggenes brukerfunksjonalitet (modernisering av elektro- og vvs-installasjoner, enøk-tiltak, tilrettelegging for funksjonshemmede, installering av lydanlegg m.m.). Det foreligger ikke andre beregninger av kostnadsbehovet på dette området enn de anslag og vurderinger som er gjort av KA. KA mener oppgraderingsbehovet kan anslås til noe over 3 mrd. kroner. KA's anslag på etterslepet av vedlikeholds- og oppgraderingsbehovet for alle kirkene er dels basert på Riksantikva-

Tabell 2.12 Beregnet istandsettingsbehov i 2005 for kirker som er fredet eller vernet, fordelt på kategorier kirker, inklusive inventar og utsmykning

	Istandsettingsbehov (i 1 000 kroner)	Antallet kirker
Stavkirker	57 750	28
Automatisk fredete kirker	673 000	191
Kirker 1650–1850	923 000	302
Brannsikring, kirker før 1850	125 000	
Listeførte kirker 1850–2000	1 326 000	463
Brannsikring, kirker etter 1850	150 000	
Sum	3 254 750	984

Kilde: Riksantikvaren

rens beregninger, dels på en konkret gjennomgang av tilstanden for et utvalg kirker som er regnet som representativt for øvrige kirker. Departementet vil for ordens skyld understreke den usikkerhet i kostnadsvurderingene som knytter seg til KA's anslag på området. Med de forbehold som følger av grunnlaget for beregningene, summerer Riksantikvarens og KA's beregninger av istandsettings- og oppgraderingsbehovet seg til ca. 8 mrd. kroner for alle landets kirker.

2.5 Generelle kommentarer

Gjennomgangen av kirkeøkonomien 1999–2003 viser at de kirkelige fellesrådene hadde en inntekts- og utgiftsøkning på rundt 30 pst. i perioden. Økningen i årsverk var 300, inklusive overføringen av nær 100 kateketstillinger fra staten. Fellesrådenes samlede inntekter og utgifter i 2003 var på rundt 2,5 mrd. kroner. De kommunale overføringene, som er kirkesektorens viktigste finansieringskilde, økte i perioden med vel 22 pst., som er høyere enn lønns- og prisveksten i kommunesektoren.

I vårt land er det en sammenheng mellom kirkeøkonomien og kommuneøkonomien, jf. kirkeloven § 15 som regulerer kommunenes lovfestede økonomiske ansvar overfor kirken. Den generelle utviklingen i kommuneøkonomien blir naturlig reflektert i kirkeøkonomien. Sett under ett må det anses som tilfredsstillende at veksten i de kommunale overføringene til kirken for årene 1999–2003 har vært høyere enn den generelle pris- og lønnsveksten i kommunesektoren. Departementet vil samtidig understreke at det er betydelige variasjoner mellom fellesrådene i deres inntekts- og utgiftsutvikling.

En viktig årsak til variasjonene mellom fellesrådene har sammenheng med den kirkelige utgiftsstrukturen og innholdet i kommunenes utgiftsforpliktelser overfor kirken. Driften av kirkene og kirkegårdene representerer hoveddelen av lokalkirkens utgifter. Det er disse utgiftsområdene som kommunene har et særlig finansieringsansvar for. Antallet kirkebygg i den enkelte kommune og ulikheter i kirkenes og kirkegårdenes drifts- og vedlikeholdsutgifter vil naturlig medføre at de kirkelige driftsutgiftene pr. innbygger vil variere mellom kommuner og fellesråd. Med kirkeøkonomiens nære tilknytning til kommuneøkonomien må det i kommuner med en strammere økonomisk situasjon enn andre kommuner dessuten forventes at den stedlige kirkeøkonomien er strammere enn andre steder. Det vil også ha betydning hvordan den enkelte kommune selv vurderer og prioriterer

kirkens virksomhet i sine budsjetter. Departementet vil i tillegg peke på at den nye kirkeloven innebærer at kirkens lokale styringsorganer har et selvstendig ansvar for forvaltningen av de midler som er til rådighet. Hvordan de enkelte fellesrådene prioriterer og løser de kirkelige oppgavene, disponerer budsjettene og utnytter ressursene, vil også ha betydning for den økonomiske situasjonen for det enkelte fellesråd.

Selv om det slik er flere forhold som påvirker fellesrådenes økonomiske situasjon, vil departementet understreke at en stram kommuneøkonomi ikke kan sette til side de lovfestede forpliktelsene som kommunene har for kirkens virksomhet. I St.meld. nr. 14 (2000–2001) ble tatt opp spørsmålet om å regulere kommunenes utgiftsforpliktelser i en egen forskrift, for slik å presisere kommunenes ansvar. I innstillingen til meldingen, jf. Innst. S. nr. 187 (2000–2001), ble det anbefalt at det ble utarbeidet en veiledning om forståelsen av og rekkevidden av kommunenes plikter. En utførlig veiledning ble på dette grunnlaget utarbeidet av Kultur- og kirkedepartementet og sendt kommunene og menighetene på nyåret 2002. Departementet går ut fra at det i kommunene og i kirken i dag er en bred og felles forståelse av kirkelovens bestemmelser og de forpliktelser som loven legger på kommunene.

Gjennomgangen av kirkeøkonomien 1999–2003 viser en karakteristisk forskjell i den økonomiske utviklingen for fellesrådene i kommuner med lavt befolkningsgrunnlag i forhold til andre fellesråd. De gjennomsnittlige kirkelige driftsutgiftene pr. innbygger er høyest i kommuner med lavest innbyggertall, men fellesrådene i disse kommunene har hatt en lavere inntekts- og utgiftsvekst enn andre fellesråd og den svakeste økningen i de kommunale overføringene. Denne utviklingen gjør det naturlig å reise spørsmålet om de generelle betingelsene for en funksjonsdyktig og selvstendig kirkeforvaltning er til stede i disse områdene. Det er departementets syn at det i tiden framover bør legges vekt på et systematisk utviklingsarbeid med formål å prøve ut større og mer funksjonsdyktige kirkelige forvaltningsenheter. Dette spørsmålet er nærmere drøftet i kapittel 3.

For kirkeøkonomien og den kirkeøkonomiske situasjonen er utviklingen i de kommunale overføringene til kirken av størst betydning. Kirkeøkonomien påvirkes imidlertid i stor grad også av utviklingen i de statlige bevilgningene til kirken. Departementet vil i denne sammenheng særlig peke på at veksten i antallet prestedstillinger de seneste årene, og den betydelige innsatsen mot kirkens trosopplæring som nå er iverksatt, representerer

en vesentlig styrking av kirkens virksomhet og økonomiske betingelser. At Den norske kirke fra 2004 er omfattet av ordningen med skattefritak for gaver til frivillige organisasjoner, bidrar også til dette.

Den årlige vedlikeholdsinnsatsen overfor kirkebyggene de siste årene er beregnet til ca. 80 mill. kroner, mens det for etterslepet i vedlikeholdet av alle landets kirker foreligger kostnadsanslag på ca. 5 mrd. kroner. Vedlikeholdstilstanden for kirkebyggene og det istandsettings- og oppgraderingsbehovet som foreligger, representerer betydelige utfordringer. Departementet viser til at det fra 2005 er iverksatt stimuleringsiltak gjennom en rentekompensasjonsordning for istandsetting av kirkene og at det i St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* er framholdt at staten vil ta medansvar for sikring og bevaring av kirker som er fredet, jf. ellers omtalen av nasjonale tiltak for kirkebyggene i kapittel 3.

Fra kirkelig hold er det i ulike sammenhenger understreket at den økonomiske situasjonen for Den norske kirke i første rekke må ses i lys av de oppgaver som kirken må ivareta som folkekirke. Mot denne bakgrunnen framholdes det at den faktiske utgifts- og inntektsutviklingen for menighetene og utviklingstrekk i de offentlige overføringene til kirken, ikke uttrykker kirkens ressursbehov og derfor har begrenset interesse. Kirkerådet har i tråd med dette, etter oppdrag fra Stat – kirke-utvalget, i en nylig avgitt utredning søkt å angi nærmere hvilket ressursbehov kirken har dersom den skal kunne ivareta sin oppgave som folkekirke på en forsvarlig måte. Kirkerådets vurdering av ressursbehovet er omtalt i kapittel 3, der kirkeøkonomien er sett i sammenheng med det brede reform- og fornyelsesarbeidet som i dag pågår innenfor rammen av dagens kirkeordning.

3 Reform- og fornyelsesarbeid

3.1 Innledning

Departementet tar ikke i denne meldingen opp spørsmål om prinsipielle eller fundamentale endringer i Den norske kirkes finansieringsordninger. Dette er spørsmål som nå utredes av det offentlige Stat – kirke-utvalget i sammenheng med andre spørsmål knyttet til statskirkeordningen. Departementet vil komme tilbake til disse spørsmålene i forbindelse med oppfølgingen av utvalgets innstilling, som skal foreligge innen utgangen av 2005. Innenfor rammen av dagens kirkeordning pågår det imidlertid for tiden et betydelig reform- og fornyelsesarbeid av relevans for kirkens virksomhet, dens framtidige ressurs-situasjon og for utviklingen av kirkeøkonomien i tiden framover. Reform av trosopplæringen er blant de viktigste reformene som nå gjennomføres og vil berøre alle sider ved kirkens virksomhet. Også den pågående omstillingen i prestetjenesten og det kirkelige reform- og utviklingsarbeidet som Kirkerådet og den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA har initiert, gir vesentlige bidrag til utviklingen. I dette kapitlet gjennomgås fornyelsesarbeidet i lys av den betydning dette arbeidet kan ha for kirkeøkonomien i årene framover. Nasjonale tiltak overfor kirkebyggene er særskilt omtalt.

3.2 Kirkelig reform- og fornyelsesarbeid

3.2.1 Generelt

De siste årene er det rettet stadig større oppmerksomhet mot forsøks- og utviklingsarbeid som kan bidra til en mer rasjonell og kostnadseffektiv kirkelig forvaltning. De første årene etter 1997, da den nye kirkeloven trådte i kraft, var kjennetegnet ved etablering og konsolidering av en ny kirkeforvaltning omkring de kirkelige fellesrådene. Oppmerksomheten er nå i økende grad rettet mot utviklingsprosjekter og forsøk som tar sikte på å videreutvikle den lokale kirkeforvaltningen. Kirken er organisert i nær 1 300 selvstendige sokn, som ofte

har færre enn 1 000 kirkemedlemmer. Kirkens organisering i mange og små enheter er generelt kostnadskrevende og reiser naturlig spørsmålet om mer rasjonelle og kostnadseffektive organisasjonsenheter. Nødvendigheten av å rette oppmerksomheten mot slike forhold må dessuten ses i sammenheng med en generelt stram kirkeøkonomi, som øker behovene for tiltak som kan bidra til en mer effektiv ressursutnytting. Også et økende fokus på omstilling, kostnadseffektivisering og endret organisering i kommunesektoren medvirker til en tilsvarende utvikling i kirkesektoren. Med den nærheten som det er mellom kommunene og kirken, er det naturlig at endringer i kommunene påvirker utviklingen i kirken. Vedlikeholdssituasjonen for kirkebyggene og de utfordringene dette området representerer, har tilsvarende fått betydelig oppmerksomhet i senere tid.

Særlig de siste årene har det på flere måter blitt lagt til rette for omstillings- og fornyelsesprosesser i den kirkelige sektoren. Ved endringer i kirkeloven i 2001 ble det åpnet for forsøk som avviker fra kirkelovens bestemmelser om organiseringen av soknets organer, oppgavefordelingen mellom disse og deres sammensetning¹, og fra 2003 har det vært avsatt særskilte midler over statsbudsjettet til lokale forsøks- og utviklingstiltak. Viktige utviklingsprosjekter innenfor kirkebyggfeltet, bl.a. til etablering av en nasjonal kirkebyggdatabase og en felles forsikringsordning for kirkebyggene, har også vært tildelt midler over statsbudsjettet i senere år.

Med unntak for det omstillings- eller reformarbeidet som prestetjenesten nå omfattes av, pågår det kirkelige reform-, forsøks- og utviklingsarbeidet i regi av Kirkerådet og KA, som har selvstendighet i utforming og tilretteleggelsen av forsøks- og utviklingsprosjekter. Forsøksmidlene forvaltes av Kirkerådet og KA i fellesskap. Trosopplæringsreformen gjennomføres av Kirkerådet etter oppdrag fra departementet.

¹ Ved endringer i kirkeloven 29. april 2005 er det åpnet adgang også for forsøk med valgmenigheter, senket aldersgrense for stemmerett ved kirkelige valg m.m., jf. Innst. O. nr. 62 (2004–2005) og Ot.prp. nr. 30 (2004–2005).

3.2.2 Kirkerådets reformarbeid

Den siste kirkelige utredningen om statskirkeordningen, jf. *"Samme kirke – ny ordning"* Kirkerådet 2002, ble behandlet av Kirkemøtet 2002 etter en forutgående høring. Under høringen kom det fram et bredt ønske om at det på alle plan i kirken måtte arbeides med kirkelige reformer, og at dette reformarbeidet ikke måtte stilles i bero i påvente av en avklaring omkring statskirkespørsmålet. Kirkerådet fikk på denne bakgrunn i oppdrag fra Kirkemøtet å organisere et bredt, kirkelig reformarbeid. Kirkerådet organiserte arbeidet som et prosjekt for perioden 2003–2006. Arbeidet ledes av en styringsgruppe, der bl.a. biskopene og KA er representert.

Målet for Kirkerådets reformarbeid er å legge til rette for reformer, tiltak og løsninger som kan sette kirken bedre i stand til å løse sitt oppdrag. Det er en forutsetning at slike reformer eller endringer har bred kirkelig oppslutning. Reformarbeidet skal legge vekt på å skape bred forståelse i kirken for nødvendigheten av endringsprosesser og av de gevinster som kan oppnås gjennom formidling, utveksling og utnytting av ulike erfaringer. Forsøks- og utviklingsprosjekter, erfaringsinnhenting og -utveksling er sentrale arbeidsmetoder i arbeidet.

Kirkerådets reformarbeid finansieres gjennom den ordinære driftsbevilgningen til Kirkerådet, gjennom tilskudd fra Opplysningsvesenets fond og gjennom et særskilt tilskudd over statsbudsjettet. Betydningen av å stimulere til reform-, forsøks- og utviklingsarbeid i Den norske kirke ble understreket senest i St.prp. nr. 1 (2004–2005), der det under kap. 340 ble opprettet en ny tilskuddspost med en bevilgning på 2,5 mill. kroner til forsøks- og utviklingsarbeid i kirken.

Kirkerådets reformarbeid er innrettet mot fem hovedområder: 1) Kirkeforståelse, 2) Kirkens økonomi, 3) Kirkens organisering, 4) Samordnet arbeidsgiveransvar i kirken og 5) Kirkens valgordninger. Innenfor det første hovedområdet, *Kirkeforståelse*, er det utarbeidet en egen uttalelse: *"Kirkens identitet og oppdrag"*, som ble behandlet av Kirkemøtet 2004. Innenfor det andre hovedområdet, *Kirkens økonomi*, ble det til Kirkemøtet 2004 lagt fram en utredning om ressursnivået i Den norske kirke. Utredningen ble utarbeidet etter oppdrag fra Stat-kirke-utvalget, som presiserte oppdraget slik:

"Utvalget skal i henhold til mandatet (...) vurdere fremtidige finansieringsordninger for Den norske kirke. Ulike alternativer kan utredes på prinsipielt grunnlag, men det er også nødven-

dig å vurdere dem i forhold til Den norske kirkes faktiske ressursbehov. Derfor ønsker utvalget en vurdering av hvilket ressursnivå som er nødvendig for at Den norske kirke skal kunne ivareta sine oppgaver på en forsvarlig måte, samt hvilke kriterier som skal legges til grunn for å bestemme dette ressursnivået. Utvalget anmoder om en skriftlig redegjørelse fra dere om dette innen 1. desember 2004."

Med bakgrunn i innhentede regnskapsdata, er det i utredningen foretatt en sammenstilling av Den norske kirkes samlede inntekter og utgifter, fordelt på de tre forvaltningsnivåene (det lokale, regionale og nasjonale nivået). Gjennom et kritesystem for ressursbehov pr. kirkemedlem, korrigert for strukturelle og demografiske variasjoner, anslår utredningen hvilket finansielt ressursbehov kirken har for å kunne utføre sine oppgaver på en forsvarlig måte. Med forbehold om mulige feilkilder og at utredningen naturlig inneholder elementer av skjønn, er det i utredningen beregnet at ressursbehovet til Den norske kirke er ca. 1,4 mrd. kroner høyere enn i dag, hvorav det meste gjelder behovet for en stillingsvekst i kirken beregnet til 1 400 årsverk. I det økte ressursbehovet på 1,4 mrd. kroner er det ikke tatt hensyn til etterslepet i istandsettings- og oppgraderingsbehovet for landets kirkebygg. I utredningen vises det til at selv med en økning på 1,4 mrd. kroner vil Den norske kirke fortsatt ha et lavere utgiftsnivå pr. kirkemedlem enn de lutherske folkekirkene i Sverige og Finland.

Innenfor det tredje hovedområdet, *Kirkens organisering*, arbeides det nå særlig med kriterier for den kirkelige inndelingen. I dag er Den norske kirke inndelt i 1 300 sokn, som er de juridiske enhetene (rettssubjektene) i kirken. I hvert sokn er det et valgt menighetsråd som representerer soknet i alle kirkelige, juridiske og økonomiske forhold, dersom ikke annet følger av kirkens ordning. I de tilfeller det er flere enn ett menighetsråd i en kommune, er det et valgt kirkelig fellesråd som også representerer soknene. Ansvarsfordelingen mellom menighetsrådene og fellesrådet er regulert i kirkeloven. Det store antallet sokn, med tilsvarende mange menighetsråd, representerer betydelige utfordringer både av organisatorisk og økonomisk karakter. Foruten spørsmål om kriterier for kirkens inndeling i sokn, ventes Kirkerådets reformarbeid å reise spørsmål også om organisering av såkalte valgmenigheter og om endringer i ansvars- og oppgavefordelingen mellom de ulike forvaltningsnivåene i kirken. Sentralt i reformarbeidet står spørsmål omkring strukturendringer som kan gi en mer rasjonell kirkelig

organisering og drift. Slike spørsmål vil også bli tatt opp i forhold til kirkens organisering i de større byene. I flere menigheter er det satt i verk prosjekter for organisasjonsutvikling.

Mens prestene er statstjenestemenn og har staten som arbeidsgiver, er andre kirkelig tilsatte i alminnelighet organisert under de kirkelige fellesrådene, som på vegne av soknene har arbeidsgiveransvaret. Det fjerde hovedområdet i Kirkerådets reformarbeid, *Samordnet arbeidsgiveransvar*, er innrettet mot fordelingen av arbeidsgiveransvar og tilsettingsforhold i kirken. Gjennom forsøks- og utviklingsprosjekter i utvalgte menigheter er det et mål å legge til rette for en bedre samordning av arbeidsgiveroppgavene. Innenfor det siste hovedområdet, *Kirkens valgordninger*, er Kirkerådets reformarbeid foreløpig kommet relativt kort.

3.2.3 Forsøks- og utviklingsarbeid

Den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA deltar i Kirkerådets reformarbeid, men KA initierer også selv en rekke forsøks- og utviklingstiltak på vegne av sine medlemmer. Disse tiltakene er særlig rett mot fellesrådenes og menighetsrådenes ressursbruk og organisering, der formålet er å stimulere til endringer som kan gi en mer effektiv og kostnadsbesparende kirkeforvaltning. KA har i løpet av de siste tre årene tildelt midler til 41 forsøks- og utviklingsprosjekter, som har berørt 76 kirkelige fellesråd. Prosjektene har bl.a. vært orientert mot kirkelige konsekvenser og tilpasninger til kommunesammenslåinger, utvikling av systematiske og organiserte samarbeidsformer mellom to eller flere fellesråd, endringer i soknestruktur og oppgavefordelingen mellom de kirkelige styringsorganene på stedet, foruten omstillingsprosjekter i store kommuner med ett fellesråd og mange menighetsråd. Prosjektene er i utgangspunktet motivert ut fra behovet for mer rasjonelle arbeidsenheter og arbeidsformer, men nødvendigheten av organisatoriske eller forvaltningsmessige tilpasninger til budsjettinnstramminger er også en vesentlig bakgrunnsfaktor for prosjektene.

Det er ikke ennå foretatt en bred evaluering av de forsøks- og utviklingstiltakene som er tildelt midler. Tildelingen av midler til forsøks- og utviklingsarbeid regnes imidlertid som en svært viktig og nødvendig stimulans for igangsetting av lokalt forsøks- og utviklingsarbeid. Mange prosjekter ville neppe vært igangsatt uten tilskudd. De erfaringer som er gjort, viser at de mest vellykkede prosjektene bl.a. kjennetegnes av systematisk arbeid og bred involvering av de berørte. I disse til-

fellene skapes det også motivasjon for videre endring. For fellesråd i kommuner med relativt få innbyggere synes erfaringene å vise at det foreligger betydelige muligheter for kostnadseffektivisering og kvalitetsforbedringer gjennom samarbeid med andre fellesråd. Samtidig er det til slike samarbeidsløsninger ofte knyttet spørsmål om hvordan ansvar og myndighet skal fordeles.

3.3 Reform av trosopplæringen

Med bakgrunn i Innst. S. nr. 200 (2002–2003), jf. St.meld. nr. 7 (2002–2003) *Trusopplæring i ei ny tid*, er reform av kirkens trosopplæring iverksatt fra 2004. Mens kirkens trosopplæring tidligere har vært mest konsentrert om konfirmasjonsopplæringen, innebærer reformen at opplæringen utvides vesentlig og inngår som et bredt og systematisk tilbud til alle barn fra de døpes til fylte 18 år. Bakgrunnen og behovet for en reform av kirkens trosopplæring er utførlig omtalt i stortingsmeldingen, der det anlegges et tiårig reformperspektiv med et mål om en budsjettmessig opptrapping til 250 mill. kroner.

De første fem årene av reformperioden gjennomføres som en forsøks- og utviklingsfase, organisert som et prosjekt under ledelse av en styringsgruppe oppnevnt av Kirkerådet. Formålet med det femårige forsøks- og utviklingsarbeidet er å få et bredt erfaringsgrunnlag for videre utvikling av trosopplæringsreformen.

Skal den femårige forsøks- og utviklingsfasen tjene sin hensikt, må forsøks- og utviklingsarbeidet ha et bredt siktemål og involvere mange menigheter. Uten breddeinvolvering vil det ikke være mulig å innhente den erfaringskunnskap som er en forutsetning for å planlegge og vurdere reformens videre gjennomføring. Forsøksfasen er karakterisert ved forsøk og utprøving, evaluering og erfaringsinnhenting med basis i et bredt tilfang av forsøksmenigheter og reformaktiviteter.

Utvalget av prosjektmenigheter som tildeles midler, skjer etter en vurdering av innkomne prosjektsøknader. Søknadene krever et betydelig forberedelsesarbeid og omfanget av søknader er en indikator på hvilken oppslutning reformen har i menighetene. Ved første utlysning ved årsskiftet 2003/2004 kom det inn søknader som berørte godt over 600 menigheter. Ved annen utlysning ved årsskiftet 2004/2005 kom det inn søknader som berørte over 800 menigheter. Noe over 900 menigheter, dvs. over 70 pst. av alle landets menigheter, har etter dette forberedt opplæringsprosjekter gjennom sine søknader. På grunnlag av utlysnin-

gene og søknadsbehandlingen er det nå igangsatt nær 80 opplæringsprosjekter. 164 menigheter er involvert, dvs. nær 13 pst. av landets menigheter. Prosjektmenighetene har god geografisk spredning. Det er etablert minst ett prosjekt i hvert av landets 104 prostier. 30 av prosjektene er såkalte fullskalaprosjekter, dvs. at opplæringstilbudet omfatter alle døypte fram til fylte 18 år. De øvrige nær 50 prosjektene er avgrenset til ulike aldersfaser. 11 av prosjektene berører trosopplæring i den samiske befolkningen.

Prosjektledelsen har for 2005 budsjettert med at nær 45 mill. kroner overføres til prosjektmenighetene. Det er opprettet over 60 nye stillinger i menighetene i sammenheng med reformen (pr. mai 2005). Det er gjennomgående god rekruttering til stillingene.

Reformen stiller krav om en forskningsbasert dokumentasjon og evaluering av det utviklingsarbeidet som pågår. I regi av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste og Institutt for Kristen Oppseding gjennomføres en omfattende kartlegging av trosopplæringstilbudet i alle landets menigheter. Bl.a. forskningsavdelingen ved Det norske diakonhjemmet er etter konkurranse med andre forskningsinstitusjoner gitt forskningsoppdrag knyttet til evalueringer av reformen. Et nasjonalt kompetansenettverk for reformen er under etablering. Høsten 2004 ble det ellers gjennomført en omfattende kursvirksomhet blant prosjektmedarbeidere i menighetene, med nærmere 800 deltakere, med formål å sikre en felles forståelse av reformens grunnlag, mål og verdier. Nye kurs skal holdes høsten 2005.

Prosjektledelsen under Kirkerådet har i sin årsrapport for 2004 oppsummert reformens første år slik:

”Prosjektledelsen for Trosopplæringsreformen ble etablert høsten 2003. De sentrale målene for reformens første fase er nådd. Særlig vil vi peke på det brede engasjement i Den norske kirke som reformen har gjort tydelig. Alle vil trosopplæring. Det har også blitt etablert en hensiktsmessig prosjektstruktur som vurderer prosjekter, sikrer kvalitet og tilrettelegger for erfaringsspredning. Det er igangsatt prosjekter lokalt som gjør erfaringer som har kvalitet i seg til å vise vei for fremtidens trosopplæring. Det er også etablert rutiner som vil dokumentere den innholdsmessige utviklingen i kirkens trosopplæring og den oppslutningen som trosopplæringen vil få blant barn og unge.”

Departementet viser til dette. Det er for tidlig å si hvordan de opplæringstilbudene som nå er under utvikling, påvirker oppslutningen og delta-

kelsen blant barn og unge. Reformarbeidet har utløst et bredt engasjement med en sterk kirkelig forankring. Trosopplæringsreformen er en av de største og viktigste reformene i kirken i nyere tid. De folkekirkelige perspektivene ved reformen er betydelige. En videre opptrapping og utbygging av reformen har konsekvenser for kirkeøkonomien, for kirkens bemanning og ressursbruk. I reformens videre gjennomføring må det ventes at reformen også vil aktualisere og berøre mer generelle og strukturelle spørsmål om kirkens organisering og lokale forvaltning. Departementet ser det som viktig at utviklingen av trosopplæringsreformen ikke isoleres fra det øvrige forsøks- og utviklingsarbeidet som pågår i kirken. De erfaringer som reformen gir, må aktivt anvendes i det reform- og fornyelsesarbeidet som retter seg mot de økonomiske, strukturelle og forvaltningsmessige rammene for kirkens arbeid.

3.4 Omstilling og omorganisering av prestedtjenesten

Prestenes tjeneste er regulert i særskilte tjenesteordninger. Fra 1. juli 2004 ble tjenesteordningene endret. De nye bestemmelsene, som bl.a. trekker opp nye rammer for ledelse og organisering av tjenesten, er basert på erfaringer fra systematiske forsøk over flere år. Etter den nye tjenesteordningen for menighetsprester skal prostiet, ikke prestegjeldet, være prestenes tjenstedistrikt, med ett eller flere sokn som tjenstedested. En omregulering av tjenstedistriktene fra dagens vel 620 distrikter (prestegjeld) til 104 (prostier), innebærer en betydelig endring i de organisatoriske rammene for prestedtjenesten. Den omorganisering som prestedtjenesten nå er inne i, er blant de største og viktigste omstillingstiltakene som er gjennomført overfor tjenesten og vil kunne innvirke på den kirkelige organiseringen for øvrig.

Formålet med omstillingen er å bedre prestedtjenestens funksjon og menighetenes betjening. Endringene er begrunnet i prestedtjenestens særlige karakter og behovet for en organisering som tar hensyn til den generelle utviklingen i arbeidslivet. Omstillings- og omorganiseringsarbeidet sikter mot å styrke ledelsen av tjenesten og å åpne for større spesialisering og økt samarbeid. Det vil ligge vesentlig bedre til rette for tilpasning av tjenesten mot både prestenes og menighetenes behov, bl.a. gjennom utvikling av bredere kollega- og tjenestefellesskap. De organisatoriske rammene gir rom for bedre å kunne imøtekomme end-

ringer i familiemønstre og de alminnelige krav til fritid og regelmessig hvile. Ved å legge det organisatorisk til rette for å ivareta generelle avlastningsbehov, likestillings- og livsfasehensyn, ventes omstillingsarbeidet også å virke positivt inn på rekrutteringen til prestetjenesten, ikke minst blant kvinner. I bispedømmene pågår nå et omfattende arbeid med å realisere intensjonene i de nye tjenesteordningene.

Prestene har ingen regulert arbeidstid den enkelte dag, men må selv forestå prioriteringen av oppgavene. Selvstendigheten i tjenesteutførelsen er et særtrekk ved prestetjenesten. Den norske kirkes presteforening gjennomførte i 2002 en arbeidsmiljøundersøkelse blant prestene. Undersøkelsen avdekket at relativt mange prester stod i fare for å bli utbrent. Av tiltak som kunne avhjelpe situasjonen, ble det i undersøkelsen særlig vist til behovet for økt forutsigbarhet i tjenesten og behov for kollegafellesskap. De nye rammene for prestetjenesten som tjenesteordningene trekker opp, ventes å imøtekomme slike personalpolitiske hensyn. Også en nylig inngått avtale om beredskapsordning for prestene ventes å bidra positivt til dette. Formålet med ordningen er å forsterke den kirkelige beredskapen overfor uoppsettelige tjenester, og å sikre at den enkelte prest får større forutsigbarhet i tjeneste og fritid.

Omstillingen og omorganiseringen av prestetjenesten er begrunnet i mange hensyn. Menighetenes behov for fast geistlig betjening er et overordnet hensyn. Departementet vil særlig understreke de personalpolitiske, arbeidsmessige og arbeidsmiljørelaterte hensynene. Styrking av ledelsesoppgavene, bl.a. ved styrking av prostenes lederoppgaver, er i denne sammenheng et særlig viktig element i omstillingsarbeidet. Endringene åpner for en mer målrettet og behovstilpasset forvaltning av de betydelige personalressursene som prestetjenesten representerer og vil være en viktig referanse i det øvrige forsøks- og utviklingsarbeidet som berører kirkens organisatoriske eller strukturelle rammer.

3.5 Kirkebyggene

3.5.1 Kompensasjonsordningen for istandsetting av kirker

For å stimulere til istandsetting av kirkene er det i statsbudsjettet for 2005 etablert en rentekompensasjonsordning for kirkebygg etter mønster av den ordningen som gjelder for skoleanlegg, jf. Budsjett-innst. S. nr. 12 (2004–2005). Kommuner og

kirkeiere vil etter dette få kompensert renteutgiftene for investeringer til istandsetting av kirker, kirkenes utsmykning og inventar innenfor en samlet investeringsramme på 500 mill. kroner. Låneopptak er ikke et vilkår for kompensasjon.

Kompensasjonsordningen ses som en viktig stimulans for økt vedlikehold av kirkebyggene. Det er forutsatt at kirker av kulturhistorisk verdi skal ha høy prioritet i ordningen, men alle kirkebygg er omfattet. I juni 2005 er det under ordningen meldt inn prosjekter for i alt 120 mill. kroner, hvorav 105 mill. kroner gjelder kirker som er fredet eller vernet.

3.5.2 St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*

I St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* er det redegjort for de betydelige utfordringer som er knyttet til vedlikehold og istandsetting av kirker. I meldingen er understreket betydningen av å ha klarhet i rolle- og ansvarsfordelingen for ikke å svekke innsatsen på feltet, og det er lagt til grunn at det er kommunene som har det lovbestemte ansvaret for driften og vedlikeholdet av kirkene. Meldingen signaliserer imidlertid økt statlig medansvar for kirker vernet etter kulturminneloven, dvs. middelalderkirker og kirker bygget i perioden 1537–1650. Dette kan skje gjennom delfinansiering innenfor Kulturminnefondet, hvor kulturhistorisk verdifulle kirker er inkludert i fondets formål. I tillegg er det overfor stavkirkene nylig igangsatt et eget vedlikeholds- og istandsettingsprogram som vil bli dekket over statsbudsjettet fram mot 2015.

Ved Stortingets behandling av meldingen, jf. Innst. S. nr. 227 (2004–2005), ble det gjort vedtak bl.a. om å be Regjeringen i henhold til sektorprinsippet om å utarbeide en strategi for hvordan alle fredete og verneverdige kirker, herunder steinkirker fra middelalderen, kan sikres et forsvarlig vedlikeholds nivå. Regjeringen vil komme tilbake til dette.

3.5.3 Eiendomsforvaltningsutvalgets utredning NOU 2004:22

Vedlikeholdstilstanden for kommunale bygninger er mange steder karakterisert ved de samme feil og mangler som kirkene. Den kommunale bygningsmassen, bl.a. skolebyggene, har som kirkene et betydelig etterslep i vedlikeholdet. Et offentlig utvalg, Eiendomsforvaltningsutvalget, avga en utredning i november 2004 med forslag til tiltak som kan bidra til en bedre vedlikeholdt kommunal

bygningssmasse, jf. NOU 2004:22 *Velholdte bygninger gir mer til alle*.

Eiendomsforvaltningsutvalget anbefaler flere tiltak for å stimulere til en bedre eiendomsforvaltning i kommunesektoren, bl.a. innføring av nye organisasjonsformer for bygningsforvaltningen, nye regnskapsregler, konkurranseutsetting av vedlikeholdstjenester og økt vekt på kompetanse, kunnskap og dokumentasjon. Utvalget har anført at de generelle tiltakene som anbefales overfor den kommunale bygningsmassen, også bør kunne gjøres gjeldende overfor kirkebyggene. Utvalget har også anført at det bør utredes nærmere om staten skal finansiere eiendomsforvaltningen av kirkene direkte og at kommunenes ansvar for dette faller bort. Eiendomsforvaltningsutvalgets utredning har vært på høring og følges opp av Kommunal- og regionaldepartementet, jf. ellers St.prp. nr. 60 (2004–2005) (kommuneproposisjonen) der utredningen er omtalt.

Med de forbehold som følger av at kirkebyggene eies av menighetene og har en annen rettslig status enn kommunale bygg, er det også Kultur- og kirkedepartementets syn at framtidige tiltak som gjennomføres overfor den kommunale bygningsmassen for å stimulere til et bedre vedlikehold, også bør omfatte kirkebyggene.

3.5.4 Fellesprosjekter overfor kirkebyggene

Over Kultur- og kirkedepartementets budsjett er det i 2005 avsatt vel 25 mill. kroner til fellestiltak overfor kirkebyggene som kan gi betydelige kostnadsbesparelser for den enkelte kirke og øke den generelle beredskapen for sikring og ivaretagelse av kirkene. Midlene er avsatt til etablering og drift av en nasjonal kirkebyggdatabase, til en felles forsikringsordning for kirkebygg og til prosjekter for energiøkonomisering, og representerer en omlegging av det generelle statstilskuddet til fellesrådene, jf. pkt. 2.2. For det enkelte fellesråd gir omleggingen et redusert driftstilskudd fra staten, men de samlede gevinstene for menighetene sett under ett, er betydelige. Ikke minst overfor kirkebyggene vil sentrale løsninger og fellestiltak kunne gi store gevinster for den enkelte kirke. Omleggingen av tilskuddsordningen har blitt gjennomført i et nært samarbeid med Kirkerådet og den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA. Departementet vil i tiden framover vurdere en videre omlegging og formålsorientering av ordningen.

Felles forsikringsløsning for kirkebyggene

Avtale om en felles forsikringsordning for landets kirkebygg ble iverksatt med virkning fra 1.

januar 2005. KA har hatt en sentral rolle i utviklingen av ordningen. Formålet har vært å etablere en forsikring for alle kirkebygg som tar hensyn til kirkebyggenes spesielle karakter og som gir økonomiske besparelser eller gevinster for den enkelte kirkeeier. Det er Kristen-Norges Innkjøpsfellesskap som er sentral avtalepart og administrerer ordningen. Den enkelte kirkeeier, dvs. de kirkelige fellesrådene som forvalter kirkene på menighetenes vegne, kan ikke forpliktes til å melde sine kirker inn i ordningen. I mai 2005 var ca. 65 pst. av fellesrådene tilsluttet med i alt 978 kirker. Det er satt som mål at alle kirkene skal være innmeldt i løpet av tre år. KA har opplyst at den særskilte kirkebyggforsikringen har medført en reduksjon i premiene for de kirker som omfattes av forsikringen med ca. 20 mill. kroner. Samtidig har andre forsikringstilbydere i betydelig grad redusert forsikringspremiene for kirker som ikke er med i ordningen. Forsikringsordningen har ellers bidratt til økt oppmerksomhet om vedlikeholds- og sikringstiltak overfor kirkene.

Kirkebyggdatabasen

Utviklingen og etableringen av en nasjonal kirkebyggdatabase har pågått de siste to-tre årene i regi av KA, og har vært en viktig forutsetning for gjennomføringen av en felles forsikring av kirkebyggene. Databasen, som kom i drift fra 1. januar 2005, inneholder registre med opplysninger om kirkene i Norge. I tillegg skal databasen gi tilgang til opplysninger om vel 2 000 kirker som ikke lenger finnes, men som det foreligger dokumentasjon om. Også informasjon om andre kirkelige bygninger og eiendommer skal kunne legges inn i databasen. Databasen omfatter et bygg- og eiendomsregister, kartfunksjoner, inventar- og utstysregister m.v., og det er lagt til rette for integrering også av digitaliserte bilder og dokumenter. Databasen er planlagt utvidet med en rekke andre funksjoner eller moduler.

Kirkebyggdatabasen skal tjene som et verktøy i forvaltningen av det enkelte kirkebygg. Med de funksjoner som databasen tilbyr, med direkte tilgang for den enkelte kirkeeier gjennom webbaserte løsninger, er kirkebyggdatabasen et betydningsfullt tiltak for å styrke innsatsen og øke profesjonaliteten i den lokale kirkebyggforvaltningen. Gjennom databasen er det bl.a. lagt til rette for at kirkebyggenes vedlikeholdsbehov, tilstandsrapporter og utførte vedlikeholds- og istandsettingsarbeider blir registrert og systematisert. Databasen vil være en sentral informasjons-, dokumentasjons-

og rapporteringsbase om en rekke forhold vedrørende kirkebygg og vil framstå som en av de viktigste sentrale informasjonskildene til kunnskap om kirkebyggene. Etableringen og utbyggingen av den nasjonale kirkebyggdatabasen aktualiserer behovet for samordning bl.a. av den dokumentasjonen som finnes om kirkebygg i andre sentrale fagmiljø, så som Riksantikvaren og Norsk institutt for kulturminneforskning. Utviklingen av kirkebyggdatabasen gjennomføres i nær kontakt med slike fagmiljøer.

Energiøkonomisering og brannforebyggende tiltak

Landets kirkebygg er mange steder preget av stort energiforbruk til oppvarming, noe som bl.a. innebærer at det i mange kirker er et dårlig tilpasset inneklima og bevaringsmiljø for kirkens interiør, kunstgjenstander, kirkens orgel m.m. For å styrke den generelle kunnskapen på området, ble det for noen år siden etablert et særskilt energiøkonomiseringsprosjekt i regi av Kirkerådet, KA og Riksantikvaren med støtte fra Kultur- og kirkedepartementet. Formålet med prosjektet er bl.a. å formidle kunnskap blant kirkeiere om oppvarming, inneklima og energieffektivisering i kirkene. Prosjektet etablerte et kompetansenettverk i Borg bispedømme, og det er nå etablert nettverk i Trondheims-regionen og i Nord-Østerdal. Kirkelige fellesråd er representert i nettverkene, ved siden av representanter fra Riksantikvaren og eksterne konsulenter med kompetanse på området. Energiøkonomiseringsprosjektet og nettverkene har vist at formidling av kunnskap og opparbeiding av kompetanse på området, bl.a. blant kirkeverger og andre som har det daglige tilsyn med kirkene, kan ha målbare konsekvenser i form av redusert og bedre tilpasset energiforbruk i de aktuelle kirkene. Eksempelvis er det blant de 36 kirkene som inngår i nettverket i Nord-Østerdal, målt et redusert energiforbruk i 2004 på 584 000 kWh, som er en reduksjon på 30 pst. i forhold til årene før. Utover slike virkninger i form av redusert energiforbruk og utgiftsbesparelser for kirkenes drift, representerer innsatsen på dette området et viktig bidrag for bedre vedlikehold og antikvarisk pleie av kirkene, kirkekunsten og kirkenes inventar.

En av de hyppigste årsakene til brann i kirkebyggene, er feil i kirkens elektriske anlegg. I regi av KA og med tilskudd over statsbudsjettet er det i 2005 påbegynt en landsomfattende termografering av kirkene. Termografering er en metode for å kartlegge eller avdekke svakheter og mangler ved el-sikkerheten. Målet er at alle kirkenes el-sikkerhet skal være kartlagt i løpet av to år.

3.5.5 Spørsmålet om nedlegging av kirker

Flere av landets kirker er lokalisert på steder som ikke lenger har det samme befolkningsgrunnlaget som tidligere. Spørsmålet om nedlegging av kirker som ikke lenger har et tilstrekkelig befolkningsgrunnlag, er blitt reist i den offentlige og kirkelige debatt i senere tid, særlig med bakgrunn i de betydelige istandsettings- og vedlikeholdskostnadene som kirkebyggene representerer. Kirker med et synkende befolkningsgrunnlag er dessuten gjerne lokalisert i små kommuner med en generelt stram kirkeøkonomi. Spørsmålet om nedlegging av kirker er også aktualisert ved de siste tiårenes endringer i kommunikasjonsmønstre, utbygging av veinett m.v.

Tilsvarende er det fra flere hold vist til at antallet kirker i sentrale bystrøk er større enn behovet tilsier, mens det i utbyggingsområder med sterk befolkningsvekst mange steder er mangel på kirke.²

Kirkerådet har i en uttalelse fra 2003 åpnet for at det på kirkelig hold bør foretas en gjennomgang av de spørsmål som knytter seg til behovet for nye kirkebygg, sett i sammenheng med de eksisterende kirkebyggenes lokalisering, befolkningsgrunnlag og kostnadsbelastning for den stedlige kirkeøkonomien. Med bakgrunn i den generelt stramme kirkeøkonomien mange steder, mener Kirkerådet det er grunn til å reise spørsmål om hvor mange kirker det er økonomisk forsvarlig å opprettholde. Kirkerådet har imidlertid understreket at det er menighetene som eier kirkene, at ingen myndigheter kan treffe vedtak om nedlegging av en kirke uten tilslutning fra kirkeier og at spørsmålet om nedlegging av kirker må ses i nær sammenheng med kirkenes frednings- eller vernestatus.

Departementet viser til Kirkerådets uttalelse i spørsmålet. Det er ikke aktuelt for departementet å ta initiativet f.eks. til nedlegging av kirker. Slike spørsmål vil bli vurdert av departementet etter søknad fra kirkeier i det enkelte tilfelle.³

3.6 Departementets kommentarer

Det er en sterk og gjensidig sammenheng mellom kirkeøkonomien og kirkens organisering i et stort

² Kommunene har det økonomiske ansvaret for bygging av nye kirker når vilkårene for ny kirke er til stede etter bestemmelsene i kirkeloven. Nye kirkebygg er fra 2005 inkludert i tilskuddsordningen for kulturbygg. Ordningen innebærer at fylkeskommunene innenfor de tilskuddsrammer som stilles til rådighet, kan gi tilskudd også til bygging av kirker.

³ I løpet av de siste 50 år er det ved bestemmelse av Kongen eller departementet nedlagt én kirke. Dette er Dønnesfjord kirke i Hasvik kommune som ble nedlagt i 2003. Jacob kirke i Oslo er tatt ut av bruk som kirke, men ikke nedlagt.

antall sokn med nær 1 300 menighetsråd, 434 kirkelige fellesråd og 1 620 kirkebygg. Mens den lokale kirkeforvaltning var i en etablerings- og konsolideringsfase de første årene etter innføringen av ny kirkelov i 1997, har oppmerksomheten de siste årene i økende grad blitt rettet mot forsøks- og utviklingstiltak som kan gi en mer rasjonell og kostnadseffektiv kirkeforvaltning. Gjennom de seneste endringer i kirkeloven er det ikke lenger lovmessige hindringer for forsøk med endringer i oppgave- og myndighetsfordelingen mellom kirkens lokale styringsorganer. Flere steder er det innført nye samarbeidsformer og -løsninger. Over statsbudsjettet er det fra 2003 etablert en tilskuddsordning til lokale forsøks- og utviklingsprosjekter som Kirkerådet og KA har ansvaret for. Formålet med de reform-, forsøks- og utviklingstiltak som pågår, er å oppnå kvalitetsforbedringer og en bedre ressursutnyttelse i kirkeforvaltningen. De enkelte omstillings- og forsøksprosjektene tar bl.a. sikte på å utvikle mer hensiktsmessige arbeidsenheter og arbeidsformer. Det er i denne sammenhengen et mål å oppnå bedre organisering og styring, økt samarbeid og en mer funksjonell oppgavefordeling mellom kirkens lokale organer. Også overfor kirkebyggene er det de seneste årene blitt igangsatt viktige utviklingsprosjekter.

Prestetjenesten er nå inne i en omstillingsperiode. Det er karakteristisk for omorganiseringen av prestatjenesten at den sikter mot større og mer funksjonelle arbeidsenheter, med prostiene som tjenestedistrikter. Det er en rekke hensyn som begrunner en slik endring: Større og mer stabile kollega- og tjenestefelleskap, mer formålsorientert utnyttelse av de økonomiske og personellmessige ressursene, bedre ledelse av tjenesten, økte muligheter for å imøtekomme avlastningsbehov, likestillings- og livsfasehensyn, og økte muligheter for spesialisering og samarbeid.

I det pågående reform- og fornyelsesarbeidet i kirken ser departementet det som viktig at det legges vekt på samordning av mål og virkemidler, av erfaringsinnhenting og erfaringsutveksling. Dette gjelder også for trosopplæringsreformen, som nå er blant de største og viktigste innsatsområdene i kirken. Erfaringene fra reformen må inngå i de erfaringene som ellers vinnes gjennom andre reform- og fornyelsesprosesser som berører kirkens lokale organisering og forvaltning.

Innenfor rammen av dagens kirkeordning bør det legges økt vekt på stimuleringsiltak for lokale endringsprosesser. Slike endringsprosesser må være forankret lokalt og begrunnet i stedlige forhold og behov. Samtidig må en videreutvikling av fornyelsesarbeidet ta hensyn til at lokale initiativ

og gjennomføring av endringsprosesser stiller krav om lokal kapasitet og kompetanse. Behovet for sentral rådgivning og bistand til lokale omstillingsprosesser vil gjennomgående være størst der kirkeforvaltningen er svakest utbygget, der de økonomiske ressursene er beskjedne og der fellesrådets sekretariat er begrenset, ofte til kirkevergen alene. Departementet mener at det i disse tilfellene er behov for å forsterke den sentrale rådgivningen og prioritere tildelingen av økonomiske midler til forsøks- og utviklingstiltak til de deler av kirkeforvaltningen som er svakest utbygget og mest sårbar. Behovet for å prioritere forsøks- og utviklingsarbeid mot kirkeforvaltningen og fellesråd i mindre kommuner, gjennom en mer målrettet virkemiddelbruk, forsterkes etter departementets syn ved ulikhetene i den økonomiske utvikling blant fellesrådene. Det framgår av kapittel 2 at fellesråd i kommuner med lavest innbyggertall har hatt den svakeste utgifts- og inntektsutviklingen sammenliknet med fellesråd i andre kommunegrupper.

De kirkeøkonomiske forholdene, men også andre forhold, bør tilsi at forsøks- og utviklingsarbeidet overfor den lokale kirkeforvaltning i tiden framover bør favorisere organisasjons- eller forvaltningsordninger som gir større forvaltningsenheter. Det er bl.a. dette perspektivet som ligger til grunn for fornyelsen av prestatjenesten, og det er dette som erfaringene fra de senere års forsøks- og utviklingsprosjekter synes å peke i retning av. Til dette kommer at organiseringen av prestatjenesten ikke kan ses uavhengig av kirkeforvaltningens organisering for øvrig. Dette innebærer bl.a. at en videre utvikling av den lokale kirkeforvaltningen bør skje i lys av prestatjenestens organisering, ikke minst ut fra samordningshensyn. For prestatjenesten vil prostiene i framtiden være det primære forvaltningsområde. Om den lokale kirkeforvaltningen i framtiden tilsvarende bør organiseres med prostiene som forvaltningsområde, er i dag et åpent spørsmål og i liten grad utredet, men prostiet framstår som en aktuell og relevant forvaltningsenhet i lys av kirkens organisering for øvrig. Departementet mener det bør være et sentralt mål i det kirkelige forsøks- og utviklingsarbeidet i tiden framover å stimulere til forsøk som kan gi modeller og erfaringer med prostiet som forvaltningsenhet både for prestatjenesten og for kirkeforvaltningen for øvrig. Forutsetningen her som ellers vil være at det er bred lokal oppslutning og motivasjon for forsøk med prostiet som forvaltningsenhet. Departementet legger dessuten til grunn at det i første rekke må være Kirkerådet og den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA som bistår ved slike forsøksprosjekter, som forestår til-

delingen av prosjektmidler, evalueringer m.v. Tilsvarende må det være Kirkerådet i samarbeid med KA som er nærmest til å vurdere den videre utformingen og innretningen av konkrete stimulerings tiltak.

Overfor kirkebyggene er det med bevilgninger over statsbudsjettet de siste år iverksatt flere sentrale tiltak som skal bidra til en bedre bygningsforvaltning, til bedre kunnskap og dokumentasjon om kirkebyggene, og til besparelser i kirkenes driftsutgifter. Den nasjonale kirkebyggdatabasen vil tjene som verktøy for den lokale bygningsforvaltningen, og inneholder et register med dokumentasjon om alle landets kirker. Gjennom etableringen av en felles forsikringsordning for kirkene er det oppnådd betydelige besparelser i forsikringspremien for den enkelte kirke, og gjennom et sentralt energiøkonomiseringsprosjekt for kirker utvikles og formidles kunnskap og kompetanse om bl.a. energieffektivisering i kirkene. Tiltakene illustrerer verdien av fellesløsninger og de gevinster som i slike tilfeller kan oppnås for kirkesektoren samlet. Departementet ser det som viktig at de nevnte tiltakene overfor kirkebyggene videreføres og videreutvikles. Når det gjelder kirkebyggenes istandsettings- og vedlikeholdsbehov, viser departementet til rentekompensasjonsordningen for kirkebygg, som er innført fra 2005, og til St.meld. nr.

16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*, der Regjeringen går inn for at staten tar et medansvar for sikring og bevaring av kirker som er fredet etter kulturminneloven. Departementet viser dessuten til oppfølgingen av Eiendomsforvaltningsutvalgets utredning NOU 2004:22 om en bedre bygningsforvaltning i kommunesektoren, som har relevans også for kirkebyggene. For øvrig vil departementet peke på at forsøks- og utviklingstiltak som målrettes mot større kirkelige forvaltningsenheter, fortrinnsvis prostiet, naturlig også vil ha konsekvenser for organiseringen av kirkebyggenes forvaltning. I lys av de faglige og økonomiske utfordringene som forvaltningen av kirkebyggene representerer, vil det etter departementets syn være av betydelig interesse å få evaluert og vinne erfaringer med forsøk og organisasjonsformer der kirkebyggene inngår i større forvaltningsfelleskap enn i dag.

Den videre fornyelse av kirkens ordninger vil i tiden framover i stor grad være knyttet til oppfølgingen av Stat – kirke-utvalgets utredning. I sammenheng med statskirkespørsmålet skal utvalget vurdere en rekke spørsmål som knytter seg til kirkens rettslige, organisatoriske og økonomiske ordninger. Også ordninger for ivaretagelse av fredede og vernede kirkebygg skal vurderes i denne sammenhengen.

4 Opplysningsvesenets fond

4.1 Innledning

Opplysningsvesenets fond har sin opprinnelse i kirkens eiendommer fra gammel tid og er eier av betydelige verdier i form av pengekapital og eiendommer. Fondet består opprinnelig av den gjenværende del av "det Geistligheden beneficerede Gods", dvs. eiendommer som tilhørte presteembetene og tjente til underhold for prestene. Det beneficerte gods er omtalt i Grunnloven § 106, der det heter: *"Saavel Kjøbesummer som Indtægter af det Geistligheden beneficerte Gods skal blot anvendes til Geistlighedens Bedste og Oplysningens Fremme."* Opplysningsvesenets fond ble dannet ved lov i 1821. Bestemmelser om fondets forvaltning ble senere nedfelt også i annen lovgivning. Fondet er nå regulert i lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond, jf. Innst. O. nr. 45 (1995–1996) og Ot.prp. nr. 68 (1994–95). Den nye loven avløste annen alminnelig lovgivning om fondet og er en rammelov. Grunnloven § 106 og loven om Opplysningsvesenets fond danner nå fondets lovgrunnlag. Det følger av lovgivningen at fondet er et eget rettssubjekt og eier den formue det består av.

Forvaltningen av fondets eiendommer ble på midten av 1980-tallet behandlet i St.meld. nr. 64 (1984–85). På bakgrunn av Stortingets behandling av meldingen, jf. Innst. S. nr. 222 (1984–85) ble det bl.a. bestemt at fondets forpaktningsbruk (prestegårder) skulle selges. Salgsarbeidet er på det nærmeste avsluttet. Omkring 1990 ble fondets finanskapital i økende grad plassert i verdipapirer. Fondet er i dag undergitt en aktiv eiendoms- og finansforvaltning, med formål å bevare fondets verdier og å sikre en tilfredsstillende avkastning.

Fra 1. januar 2001 ble forvaltningen av fondet skilt ut fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Forvaltningen ble lagt til et særskilt forvaltningsorgan med eget styre. Styret oppnevnes av departementet for fire år om gangen. To av styrets fem medlemmer er oppnevnt etter forslag fra henholdsvis Kirkerådet og Den norske kirkes presteforening.

Etter fondsloven § 4 forvaltes Opplysningsvesenets fond av Kongen. Kongens myndighet er dele-

gert til departementet. Fondets styre og forvaltningsorgan forvalter fondet innenfor rammen av lovgivningen for fondet og av de bestemmelser som er gitt av departementet. Det foreligger utfyllende instruksverk fastsatt av styret, bl.a. innen eiendomsforvaltningen og finansforvaltningen. Det er fastsatt etiske retningslinjer for finansforvaltningen.

Fondets formål følger av Grunnloven § 106 og av fondsloven § 2. Fondet skal forvaltes til beste for Den norske kirke og på en forretningsmessig forsvarlig måte. Fondets formål og lovgrunnlag innebærer at fondet ikke kan avstå eller gi bort verdier, f.eks. ved salg av arealer eller bygninger til lavere pris enn markedsverdi, eventuelt konsesjonspris. Fondets avkastning skal betjene fondets utgifter og er ellers bestemt til kirkelige formål.

I dette kapitlet gjennomgås fondets formue og de eiendelene formuen er plassert i. Det er inntatt en oversikt over fondets resultatregnskap de siste tre årene. Fondets finansielle situasjon og bæreevne blir gjennomgått, sammen med spørsmålet om avkastningskrav og plasseringen av fondets formue i ulike typer eiendeler. Til sist i kapitlet omtales kort spørsmålet om eiendomsretten til Opplysningsvesenets fond ved et uventuelt skille mellom staten og kirken.

4.2 Fondets eiendeler

Fondets eiendommer omfatter presteboliger, forpaktnings- og jordleiebruk med tilhørende bygninger, skog og festetomter. Markedsverdien av eiendommene er beregnet til ca. 3 mrd. kroner. Finanskapitalen er plassert i renteinstrumenter og egenkapitalinstrumenter. Markedsverdien av finanskapitalen var 1,4 mrd. kroner ved årsskiftet 2004/2005.

4.2.1 Eiendommene

Presteboligene

Fondet eier ca. 450 presteboliger. Boligene har en beregnet markedsverdi på 900 mill. kroner. Preste-

boligene er oftest eldre og store bygninger med et gjennomsnittlig bruksareal på 290 m². Mange boliger inngår i et prestegårdsmiljø med tilhørende driftsbygninger og jordveier. Der prestegården (forpaktningsbruket) er solgt, er presteboligen i de fleste tilfeller fradelt og tjener fortsatt sitt formål som bolig for presten.

115 boliger og 120 mindre bygninger (uthus, stabbur m.v.) er fredet. Det legges betydelig vekt på å holde boligene i stand i samsvar med de kultur- og kirkehistoriske verdiene de representerer. Behovet for vedlikehold, påkostninger og moderniseringer er stort. De siste årene har det vært gjennomført planmessige vedlikeholds- og oppgraderingsarbeider på boligene. I 2004 ble det brukt ca. 55 mill. kroner til formålet. Denne betydelige og ekstraordinære innsatsen overfor boligene vil fortsette de nærmeste årene. Regelmessig vedlikehold og rehabiliteringer øker boligens verdi. Fondets inntekter fra boligene er imidlertid begrenset til prestenes tariffbestemte husleie. Fondets presteboliger og boligforvaltning er et særlig utgiftskrevende område for fondet.

Forpaktnings- og jordleiebruk

Siden midten av 1980-tallet og fram til i dag har det vært gjennomført et systematisk salg av prestegårdene, dvs. av de gårdsbruk der jordbruksdelen har vært forpaktet bort. Omkring 1985 var det ca. 180 forpaktningsbruk i fondets eie. 103 forpaktningsbruk og 22 jordleiebruk er nå solgt. Et utvalg av prestegårder er beholdt i fondets eie fordi de representerer særlige kultur og kirkehistoriske verdier. Forutsetningen om at prestegårdene skal holdes i bygningsmessig forsvarlig stand og deres kulturverdier sikres, stiller krav om en særskilt ressursinnsats med hensyn bl.a. til det løpende vedlikeholdet. Markedsverdien av prestegårdene er beregnet til 100 mill. kroner.

I tillegg til det representative utvalget av prestegårder som fortsatt er i fondets eie, har fondet i dag nær 130 jordleiebruk. Jordleiebrukene omfatter et bruksareal på mellom 10 000 og 15 000 dekar (dyrket jord og beite), som vanligvis er bortleid som tilleggsjord til nabobruk. Jordleiebruk med bygninger skal selges dersom det ikke foreligger særlige grunner for å beholde dem.

For jordbrukseiendommer i fondets eie gjelder generelt at de skal drives etter alminnelige landbruksfaglige standarder. Produksjonsressursene skal utnyttes optimalt. Miljøhensyn skal stå sentralt i driften.

Skog

Fondet eier ca. 950 000 dekar skog og utmark, hvorav ca. 540 000 dekar er produktiv skog. Markedsverdien av skogeiendommene er beregnet til 600 mill. kroner. Fondets skoger skal forvaltes i et langsiktig perspektiv med høyest mulig utnyttelse av produksjonspotensialet. Etter konkurranseutsetting er det inngått avtale med NORSKOG om den daglige driften av fondets skoger.

Den årlige og direkte avkastningen fra skogene består i det vesentlige av inntekter av tømmersalg og ellers av inntekter fra jakt, fiske, hytteutleie og andre utmarksprodukter. Skogeiendommenes verdi og avkastning over tid vil ha sammenheng med den årlige tilveksten av hogstmoden skog og ellers av verdiøkning gjennom arealutvikling, omregulering til tomter, utnytting av jakt- og fiskerettigheter, av vannfall m.v.

Fondet har skogeiendommer i 380 av landets kommuner. Skogarealenes fordeling på et betydelig antall eiendommer virker hindrende for en rasjonell og kostnadseffektiv drift. Den årlige direkteavkastningen er derfor lav. Selv om skogeiendommene vil kunne øke i verdi over tid, er det et mål å bedre arronderingen av fondets skoger for å øke lønnsomheten. Det ble i 2002 påbegynt et flerårig omstruktureringsprosjekt med formål å identifisere skogeiendommer for eventuelt salg. Ca. 30 000 dekar skog er nå solgt eller klare for snarlig salg. I omstruktureringsprosjektet er målet et netto nedsalg med ca. en tredjedel, dvs. med ca. 300 000 dekar. Innenfor rammen av omstruktureringsprosjektet er fondet en aktuell kjøper av skogeiendommer når dette er tjenlig ut fra arronderings- og driftshensyn.

Skogsdriften skal være innrettet mot et bærekraftig skogbruk og en balansert ressursutnyttelse. Det legges vekt på miljørettet forvaltning, bl.a. gjennom utviklingen av kvalitetsstandarder for miljøsikkert skogbruk. I St.meld. nr. 25 (2002–2003), jf. Innst. S. nr. 46 (2003–2004), er det lagt opp til en opptrapping av barskogvernet. I tråd med de målsettinger og retningslinjer som foreligger på området, bidrar fondet aktivt i arbeidet for økt skogvern. Dette skjer i nær forståelse og samarbeid med miljøvernmyndighetene, bl.a. ved at fondet stiller egnede skogarealer til rådighet for makeskifte i forbindelse med skogvern saker og ved at skogarealer som fondet skal selge, stilles til rådighet for barskogvernet før salg. I de tilfeller fondet stiller skog til rådighet for makeskifte eller frivillig vern, skal erstatning skje i form av annen skog eller pengeerstatning. Erstatningsform vurderes i hvert enkelt tilfelle. For sta-

tens skoger, som forvaltes av Statskog, pågår nå en systematisk kartlegging av skogarealer som er egnet for vern. For å styrke innsatsen på området vil det nå gjennomføres en tilsvarende kartlegging av fondets skogarealer med sikte på vern.

Festetomtene

Fondet er eier av ca. 11 000 festetomter til bolig-, fritids- og næringsformål. Etter konkurranseutsetting er det inngått avtale med Statskog om ivaretagelsen av de forvaltningsmessige oppgavene på området. Utleie av arealer skjer på forretningsmessige vilkår. Markedsverdien av festetomtene er anslått til 900 mill. kroner.

De fleste av fondets festekontrakter til bolig- og fritidsformål inneholder såkalte markedsverdiklausuler, dvs. at det i festekontrakten er bestemt at avgiften ved reguleringstidspunktet skal reflektere tomteverdien. I etterkrigstiden har festeavgiftene vært prisregulert. Ved nylige endringer i tomtfesteloven er tidligere prisreguleringer opphevet. Regulering av festeavgifter etter 1. januar 2002 skal første gang skje med bakgrunn i tomtens verdi, begrenset til et maksimumsbeløp pr. år, som 1. januar 2002 var kr 9 000 pr. mål. I 2005 er maksimumsbeløpet prisjustert til ca. kr 9 500. Senere reguleringer skal være begrenset til endringer i pengeverdien. Kultur- og kirkedepartementet har i brev 10. april 2002 gitt nærmere retningslinjer for fondets praktisering av avgiftsreguleringer på fondets festetomter.

Ved de seneste endringene i tomtfesteloven er det også gitt nye innløsningsregler, jf. Innst. O. nr. 105 (2003–2004) og Ot.prp. nr. 41 (2003–2004). Festeren har nå rett til å innløse tomt til bolig- og fritidsformål, første gang etter en festetid på 30 år, deretter hvert tiende år. Hovedregelen for fastsettelsen av innløsningssum er 30 ganger oppregulert festeavgift. Dersom det ikke oppnås enighet, kan både fester og bortfester kreve at innløsningssummen settes til 40 pst. av tomtens markedsverdi, fr trukket den verdiøkning som skyldes festerens investeringer.

I sin forvaltning av festetomtene vil fondet på vanlig måte være underlagt lovreglene på området. Det er ellers for tidlig å si noe om virkningene for fondet av de nye reglene i tomtfesteloven. Feste-kontraktene på fondets eiendommer reguleres vanligvis hvert 25. år. Dersom alle festere krever å innløse tomtene når loven gir adgang til det, vil de årlige festeinntektene avta over tid. På den annen side vil økt innløsningstakt kunne frigjøre kapital for andre plasseringsformer.

Eiendomsutvikling

Overfor flere av fondets eiendommer har det de siste årene pågått et målrettet arbeid for utvikling av eiendommene. Gjennom et planmessig utviklingsarbeid, både av skogeiendommer og jordbrukseiendommer, ses det å foreligge betydelige muligheter for verdiøkning av eiendommene. Eiendomsutviklingsprosjektene, som bl.a. omfatter kartlegging og identifisering av eiendommer som er egnet for omregulering og utvikling til andre formål, gjennomføres i nært samarbeid med kommuner og andre interessenter. Ved utgangen av 2004 var det i gang ca. 25 utviklingsprosjekter. For arealer som er omfattet av utviklingsprosjektene, anslås markedsverdien til ca. 400 mill. kroner.

4.2.2 Finanskapitalen

Fondets finanskapital hadde i 1991 en verdi på ca. 180 mill. kroner. Markedsverdien pr. 31. desember 2004 er på ca. 1 400 mill. kroner. Veksten i fondets finanskapital de siste femten årene er i første rekke et resultat av avsetninger av salgssummer ved eiendomssalg og avsetninger av gevinster ved salg av verdipapirer.

Fondets finanskapital er plassert i egenkapitalinstrumenter og renteinstrumenter. Det er inngått avtaler med nasjonale og internasjonale investeringsbanker og finansinstitusjoner om forvaltningen av kapitalen.

På 1990-tallet var hovedregelen at finanskapitalen ble plassert med halvparten i egenkapitalinstrumenter (aksjer m.v.) og halvparten i renteinstrumenter. Dette var også hovedregelen da fondets forvaltning i 2001 ble underlagt et eget styre. Senere er plasseringsrammene endret, og styret har fått større handlefrihet. Etter departementets bestemmelser nå skal plasseringen i renteinstrumenter ha en minimums- og maksimumsgrense på henholdsvis 50 og 90 pst. av kapitalen, mens plassering i egenkapitalinstrumenter har tilsvarende grenser på henholdsvis 10 og 50 pst. Innenfor disse grenseverdiene tilligger det fondets styre å bestemme fordelingen til enhver tid mellom renteinstrumenter og egenkapitalinstrumenter. Pr. 31. desember 2004 var 44 pst. av finanskapitalen plassert i egenkapitalinstrumenter (aksjer m.v.) og 56 pst. i renteinstrumenter.

Det er fastsatt referanseindekser som finansforvaltningens markedsresultater måles mot. I 2004 var markedsavkastningen på finansporteføljen vel 12 pst. Til sammenlikning steg referanseindeksen med vel 7 pst.

Fra fondet ytes det lån til kirkelige formål med rente som normalt skal være lavere enn markedsrenten. Det er ikke adgang til å låne ut mer enn 10 pst. av den bokførte finanskapitalen. Av denne grunn er det relativt beskjedne utlånsrammer som har vært tildelt de seneste årene. Utlånsrammen i 2004 var på 6 mill. kroner. I 2005 er den fastsatt til 10 mill. kroner.

Nedgangen i finansmarkedene fra høsten 2001 til våren 2003 medførte at fondets finanskapital ble redusert med godt over 200 mill. kroner i 2002. Finansmarkedene styrket seg i 2003 og 2004. Etter nedsalg av utenlandske aksjer i 2003 har fondets aksjeplasseringer nå en hovedvekt i Norge og Norden. Samtidig har fondet økt andelen av finansplasseringer i andre egenkapitalinstrumenter enn aksjer, vesentlig i hedgefond og næringsbygg. Formålet er å redusere risikoen og øke stabiliteten i finansinntektene. Investeringer i næringsbygg er også motivert ut fra byggenes formål. Kirkens Hus i Oslo, som det er investert ca. 150 mill. kroner i, er et eksempel på dette.

Ved lovendring i 2001, jf. Innst. O. nr. 97 (2000–2001) og Ot.prp. nr. 90 (2000–2001), regnes nå gevinster ved salg av verdipapirer som avkastning. Tidligere ble dette regnet som en del av den urørlige grunnkapitalen. Salgssummer ved salg av eiendommer er imidlertid en del av fondets urørlige kapital og avsettes til kapitalfondet.¹

Ved lovendring i 2002 er det bestemt at finanskapitalen skal sikres mot inflasjon, jf. Innst. O. nr. 2 (2002–2003) og Ot.prp. nr. 97 (2001–2002). Realsikring av fondets eiendommer ivaretas ved at salg skal skje til markedspris eller høyeste tillatte pris (konsesjonspris, regulert innløsningspris for feste-tomt), og at salgssummene skal avsettes til grunnkapitalen (kapitalfondet). Inflasjonssikringen skal normalt gjennomføres ved avsetning av fondets overskudd det enkelte år. Bestemmelsen om inflasjonssikring innebærer økte bindinger i bruken av avkastningen og aktualiserer behovet for å bygge opp fondets frie egenkapital i form av bufferfond.

4.3 Fondets resultatregnskap 2002–2004

I det følgende gjennomgås kort fondets resultatregnskap for de tre siste årene. Regnskapet illustrerer kompleksiteten i fondets forvaltning, de årlige variasjonene i fondets avkastning og resultater og forholdet mellom avkastningen fra henholdsvis eiendommene og finanskapitalen.

Av tabell 4.1 går det fram at *inntekter ved salg av eiendom* varierte fra 52 mill. kroner i 2002 til 112 mill. kroner i 2004. Salget i perioden har bl.a. omfattet 23 forpaktningsbruk (prestegårder), enkelte jordleiebruk, ca. 30 000 dekar skog og nær 2 000 festetomter. Mer enn 70 pst. av de samlede salgsinntektene i perioden, som summerer seg til 246 mill. kroner, gjelder salg av festetomter.

Andre salgsinntekter gjelder i det vesentlige salg av tømmer, foruten salgsinntekter fra jakt, fiske, hytteutleie og uttak av grusforekomster.

Annen driftsinntekt gjelder inntekter fra forpaktning, jordleie, festeavgifter m.v. Inntektene fra tomtefeste utgjør ca. 50 pst. av inntektene.

Kalkulatoriske inntekter gjelder i det vesentlige den beregnede inntekten fondet ville hatt dersom fondets presteboliger hadde vært utleid til markedsleie, og tilsvare differansen mellom beregnet markedsleie for presteboligene og den faktiske husleien som prestene betaler. Fondet tilbyr ellers en felles IT-løsning for bl.a. Kirkerådet og bispedømmerådene uten vederlag. I kalkulatoriske inntekter inngår en beregning av vederlaget for disse tjenestene.

Av- og nedskrivning av varige driftsmidler gjelder ordinære avskrivninger på fondets eiendommer. I 2003 og 2004 var det en nedskrivning av to eiendommer som var aktivert med for høy verdi.

Refusjon forvaltningsorganet gjelder forvaltningskostnadene for det særskilte forvaltningsorganet som ble opprettet i 2001 da forvaltningen av fondet ble skilt ut fra departementet. Forvaltningen av fondet dekkes i sin helhet av fondet selv. De forvaltningskostnadene som eksterne forvaltere har, kommer i tillegg til forvaltningsorganets utgifter.

Annen driftskostnad omfatter i hovedsak utgifter til vedlikehold og drift av presteboliger, utgifter til skogsdriften og til forpaktningsbrukene (prestegårdene) som er i fondets eie, foruten utgifter til IT-systemer og honorarer til tjenesteleverandørene innen eiendomsforvaltningen. I 2004 ble det ellers gjort investeringer for 33 mill. kroner til oppgradering av presteboligene og 10 mill. kroner til forpaktningsbrukene. Kostnadene til administra-

¹ Kapitalfondet er fondets urørlige grunnkapital og omfatter de deler av finanskapitalen som er kommet til gjennom salg av eiendommer og avsetninger av gevinster ved salg av verdipapirer (før lovendringen i 2001). Kapitalfondets bokførte verdi var 1 490 mill. kroner pr. 31. desember 2004, som i tillegg til finanskapitalen også omfatter eiendomsverdier som er aktivert i fondets balanse med nær 180 mill. kroner. Verdier av eiendommene for øvrig er ikke bokført.

Tabell 4.1 Fondets resultatregnskap 2002–2004 (i 1 000 kroner)

	2002	2003	2004
Salgsinntekt eiendom	52 658	81 909	111 949
Andre salgsinntekter	25 725	25 913	20 987
Annen driftsinntekt	58 488	66 979	74 123
Kalkulatorisk inntekt	25 941	25 604	28 038
Av- og nedskrivning av varige driftsmidler	-1 557	-6 063	-5 644
Refusjon forvaltningsorganet	-24 603	-24 689	-27 462
Annen driftskostnad	-85 875	-96 206	-91 146
Driftsresultat, inklusive salg av eiendommer	50 777	73 447	110 845
Kalkulatorisk renteinntekt	2 881	875	1 043
Renteinntekter og aksjeutbytte	71 159	61 815	63 577
Gevinster og tap verdipapirer	-21 362	-137 424	11 087
Nedskrivning av andre finansielle omløpsmidler	-222 124	222 124	0
Annen finanskostnad	-4 213	-10 790	-6 531
Netto finansinntekter	-173 659	136 600	69 176
Årsresultat	-122 882	210 047	180 021
Disponeringen av årsresultatet			
Avsetning av netto salgsinntekter til kapitalfondet	52 658	81 909	111 949
Naturalutbytte til Den norske kirke	28 823	26 479	29 269
Finansielt utbytte til Den norske kirke	47 097	39 674	36 119
Inflasjonssikring, overføres kapitalfondet			13 649
Bruk av kapitalfondet	-241 396		
Til/fra disposisjonsfond	-3 098	35 000	0
Til/fra bufferfondet	-6 966	26 985	-10 964
Sum disponert	-122 882	210 047	180 021

sjonen av fondet i form av fondets egen drift (lønninger, husleie m.m.), honorar til tjenesteleverandører, honorar til finansforvaltere samt andre administrative kostnader utgjorde 55 mill. kroner i 2004, som tilsvarer 1,2 pst. av markedsverdien av eiendommer og finanskapital pr. 31. desember 2004.

Driftsresultatet, inklusive salg av eiendommer, var på 51 mill. kroner i 2002, 74 mill. kroner i 2003 og 111 mill. kroner i 2004. Når det korrigeres for salg av eiendommer og kalkulatoriske inntekter, gir driftsresultatet et uttrykk for resultatet av fondets eiendomsforvaltning. Dette resultatet er negativt hvert år i perioden, varierende fra -28 mill. kroner i 2002, -34 mill. kroner i 2003 til -29 mill. kroner i 2004. I 2004 hadde presteboligene og forpaktingsbrukene et samlet negativt resultat på 28,4 mill. kroner, mens jordleiebrukene hadde et positivt driftsresultat på 3,6 mill. kroner og festetomtene et positivt resultat på 26,3 mill. kroner. Eienomsutviklingsprosjektene hadde et negativt resultat på 2,0 mill. kroner i 2004. Bokført resultat

for skogsdriften var i 2004 på 0,9 mill. kroner, eksklusive salg av skogarealer mv.

Under resultatene for finansforvaltningen inngår *kalkulatorisk renteinntekt*, som er verdien (subsidie-elementet) av at fondet gir lån til kirkelige formål til lavere rente enn markedrenten. Ved utgangen av 2004 var samlet utlån fra fondet på 120 mill. kroner.

Renteinntekter og aksjeutbytte er bl.a. avhengig av rentenivået til enhver tid, og av hvordan finanskapitalen er fordelt mellom aksjer og andre egenkapitalinstrumenter og i renteinstrumenter. Ved utgangen av 2004 var ca. 625 mill. kroner av finanskapitalen plassert i egenkapitalinstrumenter, mens ca. 770 mill. kroner var plassert i renteinstrumenter.

Under *gevinster og tap verdipapirer og nedskrivning av andre finansielle omløpsmidler*, reflekteres svingningene i finansmarkedene i perioden. Som en følge av nedgangen i 2002 ble fondets aksjer, obligasjoner og andre verdipapirer dette året nedskrevet med 222 mill. kroner. Nedsalget av utenlandske aksjer tidlig i 2003 ga et bokført tap på 137

mill. kroner. I 2003 var det imidlertid grunnlag for å reversere nedskrivningen i 2002 som følge av den generelle oppgangen i aksjemarkedene utover i 2003. I 2004 ble det realisert gevinster med i alt 11 mill. kroner ved salg av verdipapirer.

Annen finanskostnad omfatter valutatap og forvaltningsprovisjon.

Årsresultatet for fondet var i 2002 negativt som følge av nedgangen i finansmarkedene. Den frie egenkapitalen, plassert i disposisjons- og bufferfond ble benyttet fullt ut. Oppgangen i finansmarkedene i 2003 ga grunnlag for et årsresultat for fondet på 210 mill. kroner, hvorav vel 60 mill. kroner ble avsatt til frie fond. Årsresultatet for 2004 var positivt med 180 mill. kroner. Kravet til inflasjonssikring, som tok til å gjelde fra 2004, ble innfridd ved at nær 11 mill. kroner av bufferfondet ble lagt til kapitalfondet i 2004. Fri egenkapital, plassert i disposisjons- og bufferfond, var på vel 38 mill. kroner ved utgangen av 2004.

Etter avsetningene til kapitalfondet av salgssummer og til inflasjonssikring hadde kapitalfondet en bokført verdi på 1 490 mill. kroner pr. 31. desember 2004. I tillegg kommer en kursreserve på 85 mill. kroner som ikke er bokført. Den bokførte verdien var 1 364 mill. kroner ved utgangen av 2003.

I disponeringen av årsresultatet inngår også naturalutbyttet (kalkulatoriske overføringer) og finansielle ytelser som fondet gir til kirkelige formål. Av naturalutbyttet i 2004 på 29 mill. kroner, var 24 mill. kroner knyttet til presteboligene. De finansielle ytelsene gjelder tilskuddet til felleskirkelige tiltak på 25 mill. kroner, som i hovedsak disponeres av Kirkemøtet, og overføringer til kommunene for å holde prestebolig. De finansielle tilskuddene ett år skal etter forutsetningene gå av den avkastningen fondet hadde året før. For regnskapsåret 2003 ble det avsatt 35 mill. kroner til disposisjonsfond øremerket for finansielle tilskudd senere år, jf. St.prp. nr. 1 (2003–2004).

4.4 Fondets finansielle situasjon og bæreevne

Generelt

Verdien av fondets formue ved siste årsskifte er beregnet til ca. 4,4 mrd. kroner, fordelt med ca. to tredjedeler i eiendommer og ca. en tredjedel i finanskapital.

Fondets avkastning fra eiendommene er relativt stabil fra år til år. Bl.a. gjennom omstrukturingsprosjektet for skogeiendommene og ulike eiendomsutviklingsprosjekter ventes en økning i

avkastningen fra eiendommene på lengre sikt. På andre områder følger inntektsgrunnlaget av bestemmelser som fondet ikke selv kan påvirke rammebetingelsene av. Det gjelder særlig inntektene fra presteboligene, som består av prestenes husleie og som er fastsatt gjennom tariffavtale. Også inntektene fra festetomtene er i stor grad bestemt gjennom lovgivningen (tomtefesteloven). Inntektene og utgiftene for eiendomsforvaltningen, inklusive forvaltningskostnadene, ga et driftsunderskudd hvert år i perioden 2002–2004. Dette har særlig bakgrunn i at vedlikeholdet og driften av presteboligene og gjenværende forpaktningsbruk (prestegårdene) medfører vesentlig større utgifter for fondet enn inntektene derfra.

Finansforvaltningen er karakterisert ved at resultatene på området er sterkt påvirket av utviklingen i finansmarkedene. I årene før finansmarkedenes kraftige nedgang i 2001 ga fondets finanskapital en vesentlig avkastning i form av gevinster og utbytte fra verdipapirer. I årene 2002–2004 har avkastningen variert betydelig, og fondets resultat de siste årene har ikke gitt rom for å bygge opp bufferfond i vesentlig grad.

Det følger av lovbestemmelsene om fondet at avkastningen i første rekke skal brukes til å dekke fondets egne utgifter. Utover dette skal avkastningen disponeres til inflasjonssikring av finanskapitalen og til kirkelige formål. Fra avkastningen skal det også kunne avsettes til disposisjons- og bufferfond eller til kapitalfondet. Fondets årlige utgiftsforpliktelser er betydelig. Da det er avkastningen fra finanskapitalen som over tid har bidratt mest til direkteavkastningen hvert år, er størrelsen på fondets frie egenkapital av vesentlig betydning for fondets finansielle situasjon og bæreevne. Fri egenkapital plassert i bufferfond er nødvendig for å gi stabilitet til fondets utgiftsforpliktelser også i år med svak avkastning fra finanskapitalen. Fondets frie egenkapital pr. 1. januar 2005 er på 38 mill. kroner, hvorav 25,5 mill. kroner er øremerket som tilskudd til felleskirkelige tiltak i 2005. Med de utgiftsforpliktelser fondet har i dag, vil det i årene framover være viktig å styrke den frie egenkapitalen i form av bufferfond, dersom avkastningen gir rom for det, jf. ellers Ot.prp. nr. 97 (2001–2002) der betydningen av å bygge opp bufferfond ble understreket i sammenheng med lovbestemmelsen om inflasjonssikring av kapitalen.

Opplysningsvesenets fond skal forvaltes til beste for Den norske kirke. Målet er at fondet forvaltes slik at det over tid kan gi en stadig bedre avkastning og gi rom for økte bidrag til Den norske kirke. Det er fondets styre som har det løpende ansvaret for å treffe beslutninger og disposisjoner

som kan bidra til økt avkastning. Fondets finansielle situasjon gir ikke i dag rom for å legge ytterligere utgiftsforpliktelser på fondet eller å øke overføringene fra fondet til kirkelige formål. Med realistiske forventninger til fondets avkastning, må økte utgiftsforpliktelser i tilfelle innpasses gjennom innstramminger på andre utgiftsområder, så som i tilskuddet til felleskirkelige tiltak og/eller til vedlikeholdet av fondets eiendommer og presteboliger. Det vil i tilfelle også være aktuelt å vurdere forutsetningen om inflasjonssikring på ny.

Avkastningskrav

Det er ikke i dag fastsatt særskilte avkastningskrav til fondet. Dette har bl.a. hatt sin årsak i de rammebetingelsene som fondet arbeider innenfor. Sentrale deler av fondets formuesmasse (presteboligene og prestegårdene) forvaltes ut fra andre hensyn enn de rent forretningsmessige og kan ikke underlegges vanlige krav til lønnsomhet eller avkastningskrav. Det er imidlertid departementets oppfatning at det bør tas sikte på at de av fondets virksomhetsområder som er undergitt forretningsmessige rammebetingelser, bør underlegges avkastningskrav som styret forpliktet overfor. Dette vil bl.a. gjelde fondets skogeiendommer, jordbrukseieendommene unntatt forpaktningsbrukene, og finansforvaltningen. Forpliktende resultat- eller avkastningskrav på disse områdene vil kunne gi et bedre grunnlag for å måle de økonomiske resultatene i ettertid. Avkastningskrav vil også kunne stimulere til prøving og evaluering av plasseringsformene for fondets formue. I samarbeid med fondets styre vil departementet i tiden framover avklare premissene for fastsettelsen av eventuelle avkastningskrav.

Plasseringen av fondets formue

Med de årlige utgiftsforpliktelser som nå ligger til fondet, foreligger det et betydelig krav til løpende, direkte avkastning. Fondet skal samtidig forvaltes i et langsiktig perspektiv. Det må dermed være en balanse mellom kravene til årlig direkteavkastning på den ene siden og kravene til en langsiktig formuesforvaltning og verdioppbygging på den andre siden. Avveiningen mellom disse hensyn vil avgjøre hvordan fondets formuesplassering bør være. Innenfor rammen av de overordnede retningslinjene og eventuelle avkastningskrav som skal gjelde for fondets forvaltning, tilligger det fondets styre å vurdere de gunstigste plasseringsformer.

Den vesentlige delen av fondets formue består i dag av eiendommer. I forhold til eiendommenes

markedsverdi er den årlige direkteavkastningen lav. Dette har særlig bakgrunn i at presteboligene, med en markedsverdi på 900 mill. kroner, er særlig utgiftskrevende og gir beskjedne inntekter. Resultatene for eiendomsforvaltningen over tid viser et årvisst underskudd, som betyr at eiendommene ikke bidrar til å dekke andre utgiftsoppgaver fondet har. Bl.a. på denne bakgrunn tok departementet initiativet til en nærmere gjennomgang av spørsmålet om utvidet salg av fondets eiendommer, jf. Ot.prp. nr. 97(2001–2002) der dette spørsmålet ble tatt opp. Departementet ba styret for fondet om å utrede spørsmålet. I styrets uttalelse fra april 2003 heter det bl.a.:

”Fondets kapital er satt sammen av finansplaseringer og ulike typer eiendom. Sammensetningen er naturlig nok noe betinget av historiske forhold. Men den har en sammensetning som ivaretar flere viktige hensyn som moderat risiko, løpende direkteavkastning og langsiktig verdioppbygging. Dessuten har fondet et kulturelt ansvar for en viktig del av den norske bygningsarven. Dette ansvaret er særlig knyttet til prestegårdene og en del av presteboligene.

For fondet er det avgjørende at kapitalens løpende avkastning kan dekke fondets utgifter, forvaltningen av presteboligene og gi utbytte til kirkelige formål. Men like viktig er det at fondet over tid oppnår en verdiøkning som sikrer mot inflasjon og som gjør at fondet også i fremtiden kan yte tilskudd og tjenester til Den norske kirke i minst samme grad som i dag. Det er med andre ord nødvendig at fondet gis frihet til å utøve en forvaltning som ivaretar både kortsiktige hensyn og de langsiktige målsettinger. Det vil være uheldig å binde forvaltningen opp i krav om at spesielle typer eiendom eller grupper av eiendommer skal selges utover det Stortinget allerede har bestemt eller de føringer fondet selv har lagt gjennom sin strategiplan.”

Departementet sluttet seg til styrets anbefaling, jf. St.prp. nr. 1 (2003–2004). De strategier for fondets forvaltning som fondets styre vil legge vekt på i årene framover, framgår ellers av styrets strategiplan for perioden 2005–2008, der det bl.a. heter:

”Det er en hovedoppgave å arbeide for en mer rasjonell og lønnsom struktur av eiendomsmassen, frigjøre kapital ved salg av eiendom med lav avkastning og videreutvikle eiendom som ligger til rette for det. Frigjort kapital skal investeres i verdipapirer og eiendom med god avkastning og verdiøkning, samt i opprusting av fondets presteboliger og kultureieendommer. Det er aktuelt å beholde eiendom med særlig kulturhistoriske kvaliteter. Dette gjelder for-

uten mange presteboliger, et utvalg gårdsbruk. Dette hensynet skal veies opp mot økonomiske kriterier, men det kan ikke forventes at den kapitalen som er bundet i kultureiendommer vil gi forretningsmessig avkastning. Forretningsvirksomheten skal preges av langsiktighet, risikospredning og lønnsomhet. Investeringer skal foretas i henhold til fondets etiske retningslinjer. (...) Svingninger i verdipapirmarkedene innebærer at verdien av fondets finansielle aktiva og inntjeningen på denne vil kunne variere betydelig fra år til år. Fondet vil legge vekt på en strategisk allokering av aktivaklassene med bred diversifisering med forutsigbarhet som reduserer risiko for tap.”

Departementet viser til dette.

4.5 Eiendomsretten til Opplysningsvesenets fond

Siden 1800-tallet har det vært reist spørsmål om hvem som eier Opplysningsvesenets fond. For den praktiske forvaltning av fondet har dette spørsmålet ikke vært sett som avgjørende. I St.meld. nr. 64 (1984–85) er det vist til at så lenge de nåværende relasjoner mellom stat og kirke består, er spørsmålet om eiendomsretten til fondet av mindre praktisk betydning fordi både kjøpesummer og bruken av avkastningen er regulert i Grunnloven § 106. I St.meld. nr. 14 (2000–2001) ble det referert til en uttalelse 23. november 2000 fra lovavdelingen i Justisdepartementet, som mente at Opplysningsvesenets fond ikke kunne eies av Den norske kirke som sådan, da kirken ikke er eget rettssubjekt, men en del av staten. Lovavdelingen konkluderte med at det må anses som sikkert at staten er eier av fondet. Statskirkeordningen er nå under utredning av Statskirkeutvalget. Utvalget vil naturlig også komme inn på spørsmålet om eiendoms- eller disposisjonsretten over Opplysningsvesenets fond ved et eventuelt skille mellom staten og kirken. Dermed ser Regjeringen det som mest naturlig å utsette å ta stilling til spørsmålet til utvalgsinnstillingen skal behandles. Regjeringen mener videre at spørsmålet om eiendoms- eller disposisjonsretten over Opplysningsvesenets fond ved et eventuelt skille mellom

staten og Den norske kirke ikke kan avgjøres gjennom politiske vedtak alene, men gjennom politiske vedtak.

4.6 Sammendrag

Opplysningsvesenets fond skal forvaltes til beste for Den norske kirke. Årlig bidrar fondet med betydelige beløp til driften av Den norske kirke, både gjennom finansielle tilskudd og gjennom ivaretagelsen av presteboligene. Mange av fondets eiendommer representerer store kulturhistoriske verdier og forvaltes i tråd med dette. Fondets skogeiendommer er omfattet av et omstrukturingsprosjekt, som har som mål å gi økt lønnsomhet og mer rasjonell skogsdrift. Det er tatt sikte på et netto nedsalg av fondets skogarealer med ca. 300 000 dekar. For å styrke innsatsen overfor barskogvernet vil det nå bli gjennomført en systematisk kartlegging av fondets skogarealer med sikte på vern.

De utgiftsforpliktelser som i dag påhviler fondet, stiller krav om en betydelig årlig avkastning. Fordi driften og vedlikeholdet av fondets eiendommer har et større utgiftsbehov enn avkastningen fra eiendommene, er avkastningen fra finanskapitalen av vesentlig betydning for fondets evne til å bære sine utgiftsforpliktelser. Avkastningen fra finanskapitalen varierer med svingninger i finansmarkedene, og det vil være viktig i tiden framover å bygge opp fri egenkapital i form av bufferfond for å sikre stabilitet i fondets utgifter også i år med lav avkastning. Fondets finansielle situasjon gir ikke i dag rom for å legge nye utgiftsforpliktelser til fondet.

Innenfor rammen av de generelle retningslinjer som gjelder for fondets forvaltning, tilligger det i første rekke fondets styre å vurdere plasseringsformene for fondets formue. Et viktig hensyn i denne sammenheng er å balansere mellom årlige avkastningskrav og langsiktig verdioppbygging. I samarbeid med fondets styre vil departementet vurdere å fastsette forpliktende avkastningskrav overfor de deler av fondets virksomhet som forvaltes på forretningsmessig grunnlag.

5 Økonomiske og administrative konsekvenser

Et hovedsiktemål med meldingen er å gjennomgå utviklingstrekk for økonomien i Den norske kirke de siste årene. Spørsmål som gjelder prinsipielle eller fundamentale endringer i kirkens finansielle ordninger er ikke tatt opp til nærmere drøfting, da disse spørsmålene nå er til vurdering av Stat – kirke-utvalget. I påvente av en avklaring omkring det framtidige forholdet mellom staten og Den norske kirke, ser departementet det som viktig at det innenfor rammen av dagens kirkeordning initieres og fortsatt legges til rette for et målrettet fornyelses- og omstillingsarbeid. Siktemålet er å prøve ut nye modeller for samarbeid og for endringer i oppgaveløsningen og -fordelingen mellom de lokale styringsorganene i kirken. Departementet framholder i meldingen at både kirkeøkonomiske og andre forhold tilsier at forsøks- og utviklingsarbeidet bør forsterkes mot forsøksordninger som gir større kirkelige forvaltningsenheter. Departementet peker i denne sammenheng særlig på prostiet som forvaltningsenhet. I samarbeid med den kirkelige arbeidsgiver- og interesseorganisasjonen KA vil Kirkerådet ha det fremste ansvaret for å

utforme rammer og innhold for forsøks- og utviklingsarbeidet i tiden framover.

Utviklingsprosjekter og fellestiltak som er igangsatt overfor kirkebyggene, så som den nasjonale kirkebyggdatabasen, felles forsikringsordning for kirkebyggene og energiøkonomiseringsprosjektet for kirker, illustrerer de gevinster som kan oppnås på kirkebyggfeltet ved sentrale tiltak. I meldingen understreker departementet at slike fellestiltak overfor kirkebyggene bør videreutvikles i tiden framover.

Budsjettinnsatsen til forsøks- og utviklingstiltak og til fellestiltak overfor kirkebyggene vil bli vurdert i sammenheng med de årlige budsjettene.

Kultur- og kirkedepartementet

tilrår:

Tilråding fra Kultur- og kirkedepartementet av 24. juni 2005 om økonomien i Den norske kirke blir sendt Stortinget.

Offentlige etater kan bestille flere eksemplarer fra:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Andre kan bestille fra:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 8134 Dep
0033 OSLO
Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51
Grønt nummer: 800 80 960

Publikasjonen finnes på Internett:
<http://odin.dep.no/>

Forsidebilder:
Stort bilde: Moster gamle kirke på Bømlø, som er en av våre eldste kirker. Etter Snorre gikk Olav Tryggvason i land på Moster i 995, der han bygget den første kirke i Norge og holdt den første kristne messe i landet. Dette er nå 1 010 år siden.
(Foto: Jiri Havran)

Øvrige bilder fra venstre mot høyre: Alteret i Grødem kirke (foto: Arne Sæther), Barnekor (foto: Arne Sæther), Heddal stavkirke og Heddal prestegård (foto: Opplysningsvesenets fond), Nidarosdomen (foto: Nidaros domkirkes restaureringsarbeider, Torgeir Suul), Østenstad kirke (foto: Arne Sæther), Karasjok gamle kirke (foto: Jiri Havran)

Trykk: Lobo Media AS - 04/2005

